

POMOC UCHODźCZYNIOM PO DOŚWIADCZENIU PRZEMOCY ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ

Katalog praktyk

POMOC UCHODźCZYNIOM PO DOŚWIADCZENIU PRZEMOCY ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ

Katalog praktyk

Fundacja Wolna Syria

2016

Redakcja: Maria Czarnecka, Aleksandra Gulińska

Opracowanie informacji dotyczących poszczególnych krajów:

Jolanta Gawęda – Norwegia, Szwecja

Julia Maciocha – Islandia, Hiszpania, Turcja

Aleksandra Magryta – Niemcy

Alena Shlyk – Białoruś, Czechy, Liban, Serbia, Syria, Ukraina, Włochy

Natalia Skoczylas – Francja

Magdalena Szewciów – Polska, Wielka Brytania

Korekta: Ewa Kozdraj

Skład i łamanie: Karol Grzywaczewski

Fotografie: © Maciej Moskwa

Publikacja powstała w ramach projektu „Pomoc uchodźczynom po doświadczeniu przemocy ze względu na płeć”. Projekt jest realizowany w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy EOG.

Fundacja Wolna Syria

ul. Czerska 1/30

00–724 Warszawa

wolnasyria@gmail.com

www.wolnasyria.org

Zezwala się na korzystanie z publikacji *Pomoc uchodźczynom po doświadczeniu przemocy ze względu na płeć. Katalog praktyk* na warunkach licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach 4.0 (znanej również jako CC-BY-NC-SA) dostępnej pod adresem <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> lub innej wersji językowej tej licencji lub którejkolwiek późniejszej wersji tej licencji, opublikowanej przez organizację Creative Commons.

Warszawa 2016

Spis treści

Wstęp.....	4
Wsparcie bezpośrednie, poradnictwo.....	6
Sieci, koalicje (w tym współpraca międzysektorowa)	14
Schroniska, centra, mieszkania wspomagane.....	21
Telefony zaufania/infolinie oraz wsparcie on-line	26
Działania edukacyjne i informacyjne	30
Publikacje – materiały informacyjne	31
Projekty udzielające szerokiego wsparcia	35
Inne.....	41

WSTĘP

Trwający od ponad 5 lat konflikt w Syrii doprowadził ludność cywilną do masowej ucieczki z terenów objętych wojną domową w kierunku innych krajów, również europejskich. W grupie uciekających znajdują się zarówno mężczyźni jak i kobiety oraz dzieci, którzy doświadczają wszelakich form przemocy w kraju pochodzenia, w trakcie podróży oraz w kraju docelowym. Niezaprzeczalne jest, że przemocy doświadczają także mężczyźni w różnym wieku, jednakże niniejsza publikacja koncentruje się na działaniach skierowanych do kobiet i dziewcząt. Ma ona na celu przedstawienie dobrych praktyk związanych ze wsparciem i pomocą dla uchodźczyń z doświadczeniem przemocy ze względu na płeć. Koncentrujemy się na kobietach ponieważ stanowią one grupę największego ryzyka i wymagają szczególnego traktowania. Funkcjonowanie sprawnego systemu wsparcia, zapobiegania i reagowania na przemoc wiążemy z koniecznością uwzględnienia perspektywy płci i specyfiki doświadczeń uchodźczyń.

Oddajemy więc Państwu do rąk publikację stanowiącą zbiór praktyk podejmowanych w wybranych krajach w celu zapewnienia odpowiedniego wsparcia i pomocy uchodźczyniom, a także innym cudzoziemcom. Zebrane praktyki mają stanowić inspirację do zmian w codziennej pracy specjalistów mogących się stykać z uchodźczyniami zarówno w instytucjach państwowych, jak i organizacjach pozarządowych w Polsce. Wskazujemy więc w jaki sposób może funkcjonować zorganizowane wsparcie i pomoc przedstawiając doświadczenia wybranych organizacji lub instytucji w udzielaniu pomocy i wsparcia uchodźczyniom a także przeciwdziałaniu przemocy wobec nich.

Publikacja opiera się głównie na danych zebranych w trakcie wywiadów z przedstawicielkami organizacji działającymi na rzecz uchodźczyń i migrantek w lutym i marcu 2016 r. Szukając dobrych praktyk podejmowałyśmy kontakty z wieloma organizacjami, oraz polegałyśmy na informacjach zamieszczanych w raportach, publikacjach, na stronach internetowych prowadzonych przez interesujące nas instytucje. W rezultacie katalog praktyk zawiera przykłady działań organizacji z Białorusi, Czech, Francji, Hiszpanii, Islandii, Libanu, Niemiec, Norwegii, Polski, Serbii, Syrii, Szwecji, Turcji, Ukrainy, Wielkiej Brytanii i Włoch¹.

Publikacja nie wyczerpuje zbioru wszystkich praktyk z zakresu działań podejmowanych na rzecz kobiet-uchodźczyń (czy migrantek) z doświadczeniem przemocy ze względu na płeć. Przedstawia jednak praktyki jakie uznałyśmy za godne polecenia, a także prowadzone na terenie krajów mających rozbudowaną politykę azylową, jak Wielka Brytania czy Niemcy, lub będących w sytuacji konieczności wprowadzenia szybkich zmian w tym obszarze – jak Turcja czy Serbia. Praktyki te zawierają prawne, psychologiczne i medyczne poradnictwo, tworzenie sieci lokalnych i międzynarodowych, organizację schronisk i telefonów zaufania, produkcję materiałów informacyjnych i inne. W celu wzbogacenia opisów wybranych praktyk zostały dołączone dane kontaktowe do organizacji a także spis polecanej literatury uzupełniającej².

Zdajemy sobie sprawę, iż kwestia wsparcia uchodźczyń po doświadczeniu przemocy ze względu na płeć nie jest tematem szeroko podejmowanym w naszym kraju a także, że wszelkie zmiany systemowe wymagają pracy i czasu. Mamy nadzieję, że zebrane przez nas przykłady działań staną się inspiracją do udoskonalenia systemu usług pomocowych polskich instytucji państwowych oraz organizacji pozarządowych.

Publikacja powstała w ramach projektu „Pomoc uchodźczyniom po doświadczeniu przemocy ze względu na płeć”, realizowanego przez Fundację Wolna Syria we współpracy z Fundacją Inna Przestrzeń, Fundacją Autonomia, Fundacją Femintoteka, Stowarzyszeniem Dla Ziemi, Stowarzyszeniem Kobiet Konsola oraz Towarzystwem Interwencji Kryzysowej w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy EOG.

1 Pełna lista organizacji znajduje się w Dodatku 1.

2 Pełna lista publikacji znajduje się w Dodatku 2.

Poradnictwo psychologiczne

1. Prowadzone przez organizacje pozarządowe

- Centrum pomocy psychospołecznej dla irackich dzieci i ich rodziców w Saida Zeinab – Terre des Hommes przy współpracy Two Hearts Order, Syria
Program trwał w latach 2007–2012 i skupiał się na pracy z dziećmi uchodźców³ z Iraku, a pośrednio z ich rodzinami, obejmował grupy wsparcia i terapię. Oferował różnorodne zajęcia społeczne i psychospołeczne dla dzieci oraz ich rodziców, zgodnie z zasadą wyznawaną przez organizację: *dzieci są szczęśliwe, jeżeli ich rodzice są szczęśliwi*⁴. Dzieci mogły przychodzić w zasadzie w dowolnym czasie i uczyć się różnych umiejętności, które mogłyby im pomóc w życiu, między innymi radzenia sobie z emocjami oraz problemami w rodzinie. Centrum oferowało także indywidualne sesje dla kobiet, mężczyzn i dzieci oraz grupy wsparcia dla matek dzieci z traumą, matek z traumą oraz kobiet z traumą w rodzinie. Organizacja pracowała z syryjskimi i irackimi kobietami i dziewczętami, z których większość zgłaszała się po jednej lub kilkukrotnych próbach samobójczych, będących następstwem różnych form przemocy – także jej bardzo ekstremalnych form.

Na podstawie zebranych doświadczeń wypracowano zbiór rekomendacji kluczowych w pracy z uchodźczyniami doświadczającymi przemocy:

- stworzenie atmosfery bezpieczeństwa i relacji opartej na zaufaniu: według praktyków Centrum warto *nie bać się zadawania pytań, jeśli nie rozumie się czegoś z powodu różnic językowych i kulturowych lub aby dowiedzieć się czegoś więcej o klientce, oraz zachęcać ją do pytania – co buduje atmosferę zaufania i szczerości*⁵. Ponadto, w opinii psychologów w Saida Zeinab, warto czasem przemienić swój brak wiedzy czy języka w zasób – można powtarzać niektóre rzeczy, zadawać pytania, skłonić kobiety do mówienia o nich bezpośrednio: *Jeżeli osoba jest pogrążona w głębokim smutku, pytanie o znaczenie jakiegoś słowa może się wydawać trudne, a zarazem technika ta może pomóc w oddaleniu się od tego smutku. [W naszej pracy] było to dosyć efektywne.*
- szacunek i uznanie różnic kulturowych: według pracowników Centrum, musimy potraktować różnicę kulturową poważnie, nie osądzać, a zadawać pytania w bezstronny sposób. Do tego musimy być *naturalnie zciekawieni drugą osobą.*
- przedstawienie klientkom siebie i swojego postępowania oraz, na każdym etapie, wyjaśnianie co robimy, tak żeby świadomie uczestniczyły we wspólnej pracy.
- udzielanie klientkom dokładnych informacji odnośnie konsekwencji każdego kroku, który jest im zaproponowany.

3 Jeśli chodzi o status prawny cudzoziemców, do których odnosimy się w tekście, najczęściej używamy słowa *uchodźca*, *uchodźczyni*. W większości przypadków mamy na myśli uchodźców de facto (za Organizacją Narodów Zjednoczonych), niezależnie czy status uchodźcy został już nadany przez kraj przyjmujący czy nie. Takie samo znaczenie ma w tekście określenie *przymusowy migrant* czy *migrantka*. W przypadku, gdy kontekst danej praktyki wymaga rozróżnienia na uchodźców de iure (z nadaniem przez kraj przyjmujący statusem) oraz cudzoziemców, którzy złożyli wniosek o nadanie statusu uchodźcy używamy pojęć *uznany uchodźca* oraz *starająca się o nadanie statusu uchodźcy*. W przypadku pojęć *imigrant* i *imigrantka* oraz *uchodźca* i *uchodźczyni*, określenia *imigrant* i *imigrantka* traktujemy jako szersze (zawierające w sobie migrantów przymusowych czyli uchodźców i dobrowolnych czyli ekonomicznych).

4 <https://www.tdh.ch/en/our-interventions/migration#projet-petit> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

5 Wszystkie cytaty dotyczące pracy w Centrum pochodzą z rozmowy z Lidią Chylewską-Barakat, terapeutką w Saida-Zeinab.

- Women's Solidarity Foundation KADAV – Turcja
KADAV jest organizacją działającą na rzecz budowania samodzielności i podmiotowości kobiet – w szczególności w aspekcie społecznym i ekonomicznym. Wśród wspieranych grup są także imigratki doświadczające przemocy, którym organizacja oferuje wsparcie psychologów. Pracownicy KADAV podejmują się pełnej opieki nad kobietą, jeśli zachodzi potrzeba – kierują ją do bezpiecznego schronienia, mogą również zaoferować wsparcie prawne lub zabezpieczenie socjalne.

Siedziba organizacji mieści się w Istambule, działa w jednej z dzielnic najgęściej zaludnionych przez Syryjczyków.

- „Linia zgody” i Ukraińskie Stowarzyszenie Specjalistów na rzecz przeciwdziałania konsekwencjom wydarzeń traumatycznych – Charków, Ukraina
Psycholodzy współpracujący na zasadach wolontariatu z obiema organizacjami zapewniają wsparcie osobom wewnątrznie przesiedlonym z powodu wojny na wschodzie Ukrainy – zarówno tym, którzy samodzielnie wynajmują mieszkanie w Charkowie, jak i takim, którzy mieszkają w mieście w kontenerowym na terenie miasta.

W domach kontenerowych żyją głównie wielodzietne oraz niepełne rodziny. W większości są to ludzie, którzy zostali bez dachu nad głową i tacy, którzy doświadczyli prześladowań w związku z zajmowanymi przez nich wcześniej (przed zmianą władzy) stanowiskami. To głównie kobiety (oraz dzieci) doświadczają różnego rodzaju przemocy:

- ekonomicznej (ze strony państwa) – ze względu na to, że świadczenia dla osób wewnątrznie przesiedlonych są czasami opóźnione – nawet do 2–3 miesięcy.
- domowej, głównie psychicznej, czasem również fizycznej, często spowodowanej alkoholizmem współmałżonka.

U przesiedlonych kobiet, narażonych na długotrwały stres i w trudnej sytuacji życiowej, często diagnozowane są stany depresyjne. Powtarzającą się tendencją w tej grupie jest doświadczenie wielokrotnionego urazu – mającego swój początek w przemocy w rodzinie w okresie dzieciństwa, późniejsze zignorowanie traumy, aż po nakładające się na to przeżycia wojenne, które tę traumę jeszcze wzmacniają.

Psycholodzy pracujący w obu organizacjach prowadzą grupowe sesje terapeutyczne dla kobiet oraz dla rodzin, a także pracują z klientkami indywidualnie.

Ze względu na stereotypizację osób korzystających z pomocy psychologicznej i mity związane z tą pomocą, klientki zazwyczaj nie zgłaszają się same na terapię indywidualną. Z tego powodu terapia grupowa stała się jednym z głównych sposobów na zidentyfikowanie osób, które doświadczyły przemocy i zaproponowanie jej indywidualnego wsparcia. W wielu sytuacjach eksperci podchodzili kobiety wymagające terapii „sposobem” – między innymi proponowali różne warsztaty: na temat relacji między kobietami i mężczyznami, rozwiązywania konfliktów. Kobiety przystawały na te tematy i w ten sposób budziło się w nich zaufanie do pracujących z nimi psychologów. Wtedy można było zaproponować terapię indywidualną. *Ten proces jest bardzo trudny, bo ludzie są zamknięci i nie ma zwyczaju zwracania się do specjalistów. Istnieje wiele uprzedzeń i lęków, które narosły wokół psychoterapii⁶.*

- Vulnerable Women's Project (VWP) – The Refugee Council, Wielka Brytania
Powstały w 2006 roku projekt jest dedykowany kobietom uchodźczyniom lub starającym się ochronę w Wielkiej Brytanii⁷. Projekt powstał w wyniku działań specjalnego międzykulturowego

⁶ Wypowiedź pochodzi z rozmowy z Jeleną Łucenko, terapeutką z „Linii zgody”.

⁷ Jeśli chodzi o rozróżnienie pojęć azyl, status uchodźcy to zdajemy sobie sprawę, że w wielu krajach Europy te pojęcia (a więc status uchodźcy i azyl terytorialny) są tożsame, w innych – nie. Konsekwentnie stosujemy termin status uchodźcy, uchodźca jedynie

zespołu zajmującego się wsparciem zdrowia psychicznego stanowiącego część programu One Stop Service, który oferuje wsparcie i poradnictwo ponad 30 tysiącom osób (starającym się o ochronę i uznanym uchodźcom). W ciągu kilku lat prowadzenia działań skierowanych wyłącznie do kobiet, wypracowano praktyki wsparcia uchodźczyń i kobiet starających się o ochronę, które doświadczyły przemocy seksualnej lub gwałtu (*Assisting Refugee and Asylum Seeking Women Affected by Rape or Sexual Violence*⁸). Poza indywidualnym wsparciem projekt ma na celu zwiększenie świadomości wśród decydentów Wielkiej Brytanii i Unii Europejskiej dotyczącej potrzeb i praw uchodźczyń z doświadczeniem gwałtu lub wykorzystania seksualnego. Usługi świadczone w ramach VWP są zgodne z siedmioma założeniami troski o dobro klientek:

- Traktowanie poważnie klientek jako jedynych kompetentnych interpretatorek i narratorek ich własnego życia.
- Holistyczne podejście oferujące zintegrowane programy socjalnej, emocjonalnej i psychologicznej pomocy.
- Otwarcie na kulturę z jakiej pochodzi klientka.
- Nacisk na zrozumienie przez klientkę wpływu dziejących się w jej życiu wydarzeń.
- Nastawienie na upodmiotowienie⁹ klientki poprzez jej partycypację i decyzyjność.
- Zaangażowanie rodziny i znaczących osób.
- Nacisk na zwiększanie zdolności i możliwości własnych klientki.

Jak zwracają uwagę eksperci The Refugee Council, gwałt ma dewastujący wpływ nie w tylko na fizyczne i psychiczne zdrowie indywidualnej osoby, ale także całej rodziny czy społeczności. Dla kobiet opuszczających swój kraj i szukających ochrony po tym wydarzeniu, konsekwencji jest jeszcze więcej. Z wielu powodów, wynikających z kultury lub przyczyn psychologicznych, dla dużej liczby kobiet mówienie o tym co przeżyły jest skrajnie trudne. Dlatego tak istotne jest, aby osoby pracujące w instytucjach pomocy społecznej rozumiały, że pod widoczną sytuacją klientki, np. bezdomności, może być głęboko zakorzeniony fizyczny i psychiczny problem będący wynikiem gwałtu lub przemocy seksualnej, który wymaga uważnej, umiejętnej i często długoterminowej pomocy.

Program wsparcia prowadzony w ramach VWP prowadzony jest przez zespół terapeutyczny składający się z osób dwujęzycznych, mówiących w języku angielskim i jakimś języku typowym dla grup uchodźców w Wielkiej Brytanii. Niektórzy z terapeutów mówią w więcej niż trzech językach. Cały zespół organizacji jest przeszkolony z zakresu wrażliwości kulturowej, kultur krajów, z jakich pochodzą klientki, oraz postrzegania zdrowia i opieki medycznej w tych kulturach. Członkowie zespołu mają doświadczenie w pracy terapeutycznej, poradnictwie lub pomocy prawnej.

Kluczowe dla wypracowanego systemu wsparcia jest zabezpieczenie podstawowych potrzeb klientki, a dopiero potem skupienie się na jej zdrowiu psychicznym. Według poradnika VWP niemożliwe jest zadbanie o potrzeby psychiczne klientki, takie jak poczucie własnej wartości czy pewności siebie, jeśli jej podstawowe potrzeby (mieszkanie, wyżywienie czy ogrzewanie) nie zostaną zaspokojone. Dlatego zespół asystuje klientce tak długo jak to konieczne, by zapewnić jej bezpieczeństwo na poziomie pierwszych potrzeb, zanim zacznie zgłębiać i przepracowywać z nią inne jej problemy. Bezpieczeństwo bowiem jest rozumiane tutaj jako nie tylko zapewnienie bezpieczeństwa psychicznego ale także fizycznego i materialnego.

w przypadku Polski – ze względu na rozróżnienie w prawie polskim tych dwóch form ochrony. W przypadku innych krajów – opierałyśmy się na treściach przekazanych nam przez organizacje i instytucje, których działania opisywałyśmy, tłumacząc je z angielskiego, rosyjskiego czy niemieckiego dosłownie (z wyłączeniem określenia asylum seekers). Tym samym nie weryfikowałyśmy czy ich beneficjentki są azylantkami czy uchodźczyniami i czy w prawie ich kraju docelowego te pojęcia są tożsame czy nie.

8 http://www.refugeecouncil.org.uk/assets/0001/7083/RC_Vulnerable_Women_GPG_v2b.pdf [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

9 Stosowane w naukach społecznych i zarządzaniu pojęcie empowerment tłumaczymy, za Joanną M. Moczydłowską, jako upodmiotowienie – zob. <http://moczydłowska.pl/files/Empowerment-upodmiotowienie-we-wspolnocie--1-.pdf> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

- W modelu terapeutycznym stosowanym w ramach VWP wykorzystywanych jest 10 technik:
1. Poradnictwo psychologiczne.
 2. Poradnictwo związane z rozwiązywaniem praktycznych problemów klientki, np. kontakt z urzędami w celu znalezienia zakwaterowania.
 3. Interwencja kryzysowa – czyli wsparcie w nagłych sytuacjach takich jak eksmisja, złe wiadomości z domu w kraju pochodzenia, doświadczenie dyskryminacji rasowej w Wielkiej Brytanii itp.
 4. Praktyczne poradnictwo dotyczące życia w Wielkiej Brytanii np. wyjaśnienie systemu transportowego w mieście, lokalizację przychodni, potrzebnych punktów usługowych itd.
 5. *Odmrożenie* – czyli proces psychologicznego otwierania się po traumatycznych przeżyciach oparty na zaufaniu i empatii ze strony osoby z zespołu terapeutycznego VWP.
 6. Pomoc w akulturacji – czyli wsparcie w procesie poznawania nowej kultury i niwelowania poczucia zagubienia z powodu różnic kulturowych.
 7. *Normalizacja* – czyli proces uspokajania i osvajania poprzez tłumaczenie procesów, symptomów oraz reakcji psychologicznych jakie zachodzą w klientce w wyniku przeżyć, których doświadczyła.
 8. Ukazanie klientce jej przeżyć w szerszej perspektywie czyli element terapii zorientowanej na rozwiązanie i koncentrowanie uwagi klientki na pozytywnych elementach jej doświadczenia.
 9. Opowiadanie traumatycznych wydarzeń – czyli działanie będące częścią Narracyjnej Terapii Ekspozycji (ang. Narrative Exposure Therapy, NET) stosowaną w ośrodkach dla uchodźców. Jej celem jest zredukowanie objawów zespołu stresu urazowego poprzez asystowanie klientce w opowiadaniu przez nią traumatycznych przeżyć, których doświadczyła. W wielu przypadkach opowieść staje się także podstawą zeznań potrzebnych w procedurze nadania statusu uchodźcy.
 10. Żałoba po stracie – czyli stworzenie przestrzeni do przepracowania strat, jakich w swoim życiu doświadczyła klientka – na przykład utraty bliskich, ale także kultury, kraju, pozycji w społeczeństwie czy języka.

Klientka trafia do zespołu kierowana przez inne zespoły z The Refugee Council lub z polecenia innej instytucji czy organizacji. Następnie wstępnie ocenia się jej sytuację i kierowana jest do odpowiedniej osoby lub miejsca (w mniej skomplikowanych przypadkach) lub do dalszego, bardziej szczegółowego rozpoznania. Dalej sprawdza się, czy konieczne jest podjęcie natychmiastowych działań w celu zaspokojenia potrzeb klientki – jeśli chodzi o pomoc lekarzy, uregulowania statusu prawnego oraz czy grozi jej lub jej bliskim jakieś ryzyko lub niebezpieczeństwo. Jeśli nie, sprawa jest kierowana do Zespołu Odsyłającego (*The Referral Team*).

Zespół Odsyłający spotyka się co tydzień, by przedyskutować sytuację ostatnio zgłoszonych osób i sposób, w jaki należałoby odpowiedzieć na ich potrzeby. Jeśli będzie taka konieczność, klientka może zostać skierowana do zewnętrznej instytucji w celu uzyskania dodatkowego poradnictwa czy wsparcia psychologicznego lub psychiatrycznego. Jeśli jednak zespół uzna, że klientka skorzysta bardziej ze wsparcia The Refugee Council, to zostanie skierowana do konkretnej osoby zajmującej się odtąd jej sprawą lub zostanie umieszczona na liście oczekujących.

Poszczególne zespoły mają możliwość superwizji i przedyskutowania swojej pracy zarówno przez specjalistów zajmujących się tym formalnie w organizacji, jak i przez instytucje zewnętrzne, a więc osoby niezwiązane z The Refugee Council. Superwizja ma wspierać pracowników w procesie pracy z klientkami, a także ich funkcjonowanie w organizacji. Tłumacze pośredniczący w kontakcie z klientkami również mają możliwość skorzystania z takiej formy pomocy – są często osobą trzecią towarzyszącą w procesie wsparcia.

Pomoc jest świadczona z uwzględnieniem kwestii płci społeczno-kulturowej (gender) klientek i klientów. Dlatego też The Refugee Council dba o to by w zespole specjalistów byli zarówno kobiety jak i mężczyźni, i dotyczy to w równym stopniu psychologów oraz tłumaczy. Z doświadczeń organizacji wynika, że nie tylko kobiety korzystające ze wsparcia The Refugee Council preferują pracę ze specjalistami tej samej płci. Wielu mężczyzn również woli korzystać ze wsparcia psychologów-mężczyzn.

Poradnictwo prawne

1. Prowadzone przez administrację publiczną

- Centre National d'Information sur les Droits des Femmes (CNIDFF) – Francja
Państwowe Centrum Informacji o Prawach Kobiet jest instytucją rządową zapewniającą wsparcie dla kobiet będących ofiarą przemocą ze względu na płeć – przemocą domową, przemocą seksualną, molestowania seksualnego, okaleczania narządów płciowych kobiet, przymusowych małżeństw. Grupy robocze CIDFF przyjmują osoby pokrzywdzone i informują kobiety o ich prawach, pomagają w identyfikacji problemów, oferują kompleksowe wsparcie w postępowaniu policyjnym, przed sądem, w kontakcie z opieką zdrowotną, w sytuacjach społecznych i zawodowych.
- Urząd Miasta Reykjavik – Islandia
Porady prawne oferowane przez urząd i skierowane do migrantów – również w obszarze wyjścia z sytuacji przemocowej. Instytucja deklaruje pomoc w kilku językach (hiszpański, polski, tajski, litewski, angielski), za działanie odpowiada troje pracowników urzędu, z czego dwie kobiety same są przedstawicielkami jednej z największych grup migrantów w Islandii – polskiej.

2. Prowadzone przez organizacje pozarządowe

- Stowarzyszenie La Cimade – Francja
W ramach przeciwdziałania przemocy wobec kobiet w 13 placówkach zlokalizowanych na terenie Francji Stowarzyszenie realizuje poradnictwo i wsparcie w procesie dochodzenia swoich praw między innymi ofiarom przemocy domowej.
Dodatkowo La Cimade oferuje wsparcie migrantom zatrzymanym oraz pozbawionym wolności. Na podstawie porozumienia z francuską służbą więzienną ma prawo do kontaktu z zatrzymanymi lub osadzonymi migrantami celem udzielania porady prawnej i proceduralnej osadzonym.
- Kvinnaráðgjöfin. Centrum porad prawnych i socjalnych dla kobiet – Islandia
Centrum świadczy usługi bezpłatnie i anonimowo. Porady dotyczą głównie sytuacji prawnej (rozwód lub separacja, obywatelstwo, karty pobytu) oraz socjalnej (zasiłki, poszukiwanie pracy, prawa pracownicze). W przypadku gdy osoba zgłaszająca się do centrum nie zna języka islandzkiego, centrum zapewnia profesjonalnego tłumacza.
- Stowarzyszenie Jurk – Norwegia
Jest to pomoc prawna dla kobiet prowadzona przez studentów prawa. Jurk oferuje bezpłatną pomoc prawną i doradztwo prawne dla wszystkich kobiet. Zajmują się między innymi sprawami w zakresie prawa rodzinnego, opiekuńczego, imigracyjnego, pracy, przemocy czy napadu oraz przymusowymi małżeństwami.
- Fundacja Kamer – Turcja
Fundacja dociera bezpośrednio do uchodźczyń żyjących poza obozami dla uchodźców i edukuje je na temat przysługujących im praw, również w zakresie przemocy. W przypadku gdy kobieta bezpośrednio się skontaktuje, w razie potrzeby, zostanie udzielona jej także pomoc interwencyjna.

Pomoc medyczna

1. Prowadzone przez organizacje pozarządowe

- Wsparcie dla ciężarnych uchodźczyń – Der Malteser Hilfsdienst, Niemcy
Der Malteser Hilfsdienst przeszkoliło wolontariuszki i wolontariuszy, którzy pomagają klientkom w ciąży. Towarzyszą oni kobietom między innymi podczas wizyt lekarskich.

2. Prowadzone w ramach współpracy międzysektorowej

- Przychodnia SaMiFo – Stowarzyszenie Centro Astalli, Włochy
Stowarzyszenie Centro Astalli jest częścią międzynarodowej pozarządowej katolickiej organizacji Jezuitska Służba Uchodźcom (*Jesuit Refugee Service*). Założone w 1980 r., wspiera przymusowych migrantów i działa na rzecz przestrzegania ich praw. Stowarzyszenie Centro Astalli pracuje w ośmiu miastach we Włoszech. W 2014 r. wsparło 34 000 uznanych uchodźców i osób starających się o ochronę, w większości – w Rzymie.

Przychodnia SaMiFo – Zdrowie dla Przymusowych Migrantów – została utworzona w 2006 r. i jest prowadzona przez Centro Astalli w partnerstwie z publiczną służbą zdrowia.

SaMiFo zapewnia wszechstronną pomoc medyczną i rehabilitację dla przymusowych migrantów i migrantek, którzy doświadczyli tortur oraz wszelkich form przemocy ze względu na płeć. Lekarze w niej pracujący są zatrudniani przez publiczną służbę zdrowia, natomiast pracownicy socjalni i mediatorzy kulturowi – przez stowarzyszenie.

Pacjenci mogą otrzymać pomoc internisty, psychologa, psychiatry, ortopedy, ginekologa i personelu Consultorio¹⁰. SaMiFo ma podpisaną umowę z Consultorio na udzielanie porad przez ginekologa, pielęgniarkę oraz położną. Ten szczególny obszar wsparcia obsługują wyłącznie kobiety, natomiast wszystkie pozostałe – lekarze i mediatorzy kulturowi w przychodni, którymi są zarówno mężczyźni jak i kobiety. Przychodnia wydaje także pacjentom wszelką dokumentację medyczną potrzebną w procedurze starania się o status uchodźcy.

Według danych organizacji, około 95 % wszystkich kobiet wpieranych przez SaMiFo deklaroowało, że zetknęło się z przemocą ze względu na płeć, ale najczęściej nie umiało jej w ten sposób nazwać i zidentyfikować. Specjaliści z przychodni przyczyn upatrują przede między innymi w wychowaniu i kulturze krajów pochodzenia klientek.

Jak zwracają uwagę pracownicy SaMiFo identyfikacja kobiet doświadczających przemocy ze względu na płeć nie jest łatwa, przede wszystkim dlatego, że jej ofiary często nie mówią nikomu o swoich przeżyciach lub, o czym wyżej, nie potrafią jej zidentyfikować jako doświadczenia, które należałoby przepracować ze specjalistą. Jednym z najlepszych rozwiązań praktykowanych w klinice jest ścisła współpraca z „opiekunem pobytowym”¹¹, który dobrze zna klientkę, w porównywalnym stopniu co prowadzący ją ginekolog i psycholog. Zdarza się, że również internista, podczas pierwszej wizyty, może zauważyć różne sygnały świadczące o tym, że pacjentka może lub mogła doświadczać przemocy (np. blizny), więc ścisła współpraca pomiędzy tymi specjalistami jest, z perspektywy szans na wykrycie przemocy, kluczowa.

Istotną kwestią w działaniach SaMiFo jest wrażliwość na tożsamość płciową i kulturę klientek, która ułatwia efektywną pomoc. Doświadczenie przychodni pokazuje, że część kobiet za-

10 Część struktury publicznej opieki zdrowotnej, która jest dedykowana kobietom i dzieciom, łączy ginekologię, położnictwo i medycynę rodzinną.

11 Legal operator – jest to funkcja z zakresem obowiązków sytuująca się między pracownikiem socjalnym a opiekunem z zakresu prawa czy legalizacji pobytu, jak wskazywałoby dostowne tłumaczenie. Pracownik na takim stanowisku nie musi być prawnikiem.

czyna się stresować, kiedy słyszą, że okaleczanie żeńskich narządów płciowych, którego doświadczyły, jest formą przemocy. Z kolei inne, w momencie zidentyfikowania swoich przeżyć jako przemocy ze względu na płeć, czują ulgę mogąc, w bezpieczny sposób, wyrazić swoje emocje.

W opinii pracowników przychodni, praca z przymusowymi migrantami wymaga uznania różnic kulturowych i faktu, że kultura społeczeństwa przyjmującego i kraju pochodzenia mogą się różnić i SaMiFo, w trosce o efektywność pomocy, stara się to uwzględnić.

SIECI, KOALICJE (W TYM WSPÓŁPRACA MIĘDZYSEKTOROWA)

1. Sieci i koalicje międzynarodowe

- *The Charter of Right of Women Seeking Asylum*¹² – Karta Praw Kobiet starających się o azyl – porozumienie międzynarodowe

W związku z dążeniami organizacji The Asylum Aid, by kobiety starające się o azyl w Wielkiej Brytanii były traktowane w sposób sprawiedliwy oraz z należnym im szacunkiem i godnością, w 2008 roku wraz kilkudziesięcioma innymi środowiskami została stworzona *Karta praw kobiet starających się o azyl (The Charter of Right of Women Seeking Asylum)*¹³. Dokument wskazuje kroki, które należy podjąć by uczynić system dostępnym i bezpiecznym dla kobiet zwracających się po pomoc.

W tworzeniu karty wzięło i bierze obecnie udział ponad 350 organizacji – od nieformalnych, oddolnych inicjatyw do dużych organizacji pozarządowych takich jak Amnesty International, Oxfam i The British Red Cross.

Zapisy z karty są stopniowo wprowadzane i stanowią przedmiot kampanii podejmowanych przez organizacje zajmujące się wsparciem kobiet starających się o azyl. W wyniku lobbingu, szkoleń oraz kampanii w ciągu pierwszych pięciu lat jej istnienia zostały wywalczone pewne zmiany dotyczące prowadzenia tzw. wywiadów statusowych¹⁴, a także rozpoczęte negocjacje na temat kwestii związanych między innymi z ochroną przed deportacją kobiet w ciąży lub wdrożeniem nowych procedur związanych ze wsparciem kobiet będących matkami¹⁵. Na przykład dzięki kampanii prowadzonej przez The Asylum Aid w 2012 roku („The Missed Out Campaign”) dotyczącej rządowej strategii przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i dziewczynek¹⁶ zostały spełnione wszystkie postulaty zmian. Żądano konkretnych zobowiązań wobec realizacji zapisów strategii – tak aby kobiety starające się o ochronę w Wielkiej Brytanii były nimi objęte. W wyniku tych działań uzyskano obietnice powzięcia działań w kierunku udostępniania informacji na temat praw kobiet cudzoziemkom starającym się o azyl, a także zagwarantowania objęcia odpowiednim wyspecjalizowanym wsparciem tych, które doświadczyły przemocy. Ponadto zostało ustalone, że urzędnicy zajmujący się sprawami azylowymi i pobytowymi przejdą odpowiednie szkolenia a także zostanie zwiększona liczba środków na wsparcie kobiet starających się o przyznanie ochrony.

2. System przepływu informacji

- Atina (Serbia) we współpracy ze Stowarzyszeniem Arsis (Grecja) i La Stradą (Macedonia) Serbska organizacja Atina została założona w 2004 r., w celu pomocy ofiarom handlu ludźmi oraz ułatwienia im integracji. Mając już doświadczenie, około czterech lat temu Atina rozpoczęła identyfikację osób, które mogły doświadczyć handlu ludźmi lub przemocy ze względu na płeć, wśród ludności migracyjnej w Serbii. W 2015 r., w momencie nasilenia kryzysu uchodźczego, organiza-

12 <http://www.asylumaid.org.uk/wp-content/uploads/2013/02/Charter.pdf> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

13 Tamże.

14 Jest to rodzaj przesłuchania cudzoziemca, który złożył wniosek o nadanie statusu uchodźcy, podczas którego urzędnicy pytają o rodzaj zagrożenia i doświadczenia z kraju pochodzenia.

15 <http://www.asylumaid.org.uk/wp-content/uploads/2013/11/Charter-5-Years-Leaflet.pdf> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

16 <https://www.gov.uk/government/publications/call-to-end-violence-against-women-and-girls> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

cja szybko zareagowała, dostosowując swoją działalność do potrzeb uchodźców przemieszczających się przez tzw. szlak bałkański. Atina udziela szczególnego wsparcia uchodźczyniom-kobietom i dziewczynom, które doświadczyły przemocy ze względu na płeć.

Wraz ze swoimi partnerami – greckim Stowarzyszeniem Arsis oraz La Stradą Macedonia – Atina ustanowiła mechanizm przekierowania, który ułatwia udzielanie pomocy uchodźcom, podczas ich przemieszczania do kraju docelowego (Niemcy, Szwecja itd.). Partnerzy informują Atinę o liczbie napływających uchodźców i alarmują, jeśli dostrzegą ludzi, które mogły być ofiarami przemocy, tak aby zespół Atiny mógł się przygotować i pomóc takim osobom w adekwatny sposób. Współpraca w tego rodzaju sieci usprawnia również proces pomocy kobietom, które doznały przemocy ze względu na płeć, w sytuacji uzyskania od kogoś z partnerów informacji o takich przypadkach pracownicy organizacji mogą z wyprzedzeniem przygotować odpowiednie wsparcie. W razie potrzeby Atina kontaktuje także klientów z odpowiednimi organizacjami pozarządowymi w kraju docelowym. Pomaga to też zapewnić późniejsze monitorowanie beneficjentów.

Taki rodzaj synergii pomiędzy organizacjami pozarządowymi jest uznawana przez Atinę za dobrą praktykę, organizacja rekomenduje budowanie nowych i wzmocnienie istniejących już sieci regionalnych oraz partnerstw.

- Projekt „Nie będę ofiarą!” SIMI (Czechy), Acorus (Czechy) oraz SEIF (Norwegia) Czeskie Stowarzyszenie na rzecz Integracji i Migracji (SIMI) utworzono w 1992r¹⁷, w celu pomocy uchodźcom z Jugosławii. SIMI pomaga wszystkim cudzoziemcom w Republice Czeskiej – osobom ubiegającym się o ochronę, uznanym uchodźcom, migrantom ekonomicznym z uregulowanym i nieuregulowanym statusem, a także cudzoziemcom z krajów UE.

SIMI we wszystkich swoich projektach, postrzega migrantki jako szczególną grupę – także z powodu ich podatności na przemoc oraz różne formy dyskryminacji.

Projekt „Nie będę ofiarą!” trwa od 1 maja 2015 r. do 30 kwietnia 2016 r. Partnerami SIMI są dwie organizacje – czeski Acorus, który pomaga ofiarom przemocy oraz norweski SEIF, wspierający migrantów. Projekt składa się z trzech komponentów: pracy analityczno-koncepcyjnej, pracy pośredniej z grupą docelową oraz działań prewencyjno-wspierających. *Wynikiem projektu będzie analiza prawa uchodźczego i migracyjnego w kontekście sytuacji osób zależnych, oraz rekomendacje, zapewnienie pomocy prawnej i socjalnej, warsztaty dla organizacji pomocowych, a także praktyczny podręcznik dobrych praktyk dotyczący pracy z migrantkami mierzącymi się z przemocą domową oraz ulotki dla migrantek z informacją, co zrobić w sytuacji przemocy domowej*¹⁸.

SIMI i Acorus dzielą się poszczególnymi przypadkami klientek i pracą na ich rzecz. Acorus posiada także schroniska dla osób doświadczających przemocy. Jeśli to konieczne, pomaga złożyć zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa, wspiera postępowania oraz klientki w zakresie procesów karnych.

SIMI zajmuje się także pomocą w uregulowaniu statusu prawnego migrantek, który jest kwestią kluczową w momencie, gdy ofiara przemocy domowej chce uwolnić się z tej sytuacji. Jeśli decyzja o zezwoleniu na pobyt w Czechach była wydana na podstawie małżeństwa z obywatelem czeskim, a jest on sprawcą przemocy, doznająca jej kobieta znajduje się w trudnym położeniu. W tym momencie prawo w Czechach nie przewiduje wystarczającej ochrony dla osób znajdujących się w takiej sytuacji, w przypadku rozwodu kobieta może utracić tytuł do legalnego pobytu¹⁹.

17 Początkowo to był the Counseling Centre for Refugees, a w 2008r The Counselling Centre for Refugees połączyła się z Centre for Migration Issues i organizacja otrzymała nazwę SIMI.

18 <http://www.migrace.com/en/mission/projects> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

19 Republika Czeska podpisała Konwencję o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej Rady Europy (w dn. 2.05.2016 r.), ale jej nie ratyfikowała. Konwencja w artykule 59. nakłada na państwa-strony obowiązek udzielania niezależnego zezwolenia na pobyt, w przypadku gdy cudzoziemka doświadczyła przymusowego małżeństwa lub przemocy domowej i wyniku odejścia od męża utraciłaby tytuł do pobytu.

3. Sieci i koalicje krajowe (lokalne)

- „Standardowa procedura postępowania w zakresie rozpoznawania przeciwdziałania oraz reagowania na przypadki przemocy seksualnej lub przemocy związanej z płcią wobec cudzoziemców przebywających w ośrodkach dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy”²⁰ – Urząd do Spraw Cudzoziemców, Komenda Główna Policji, Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców w Polsce, Fundacja La Strada oraz Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, Polska

25 marca 2008 roku zostało zawarte porozumienie pomiędzy Urzędem do Spraw Cudzoziemców, Komendą Główną Policji, Biurem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców w Polsce, Fundacją La Strada oraz Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć w sprawie standardowej procedury postępowania w zakresie rozpoznawania, przeciwdziałania oraz reagowania na przypadki przemocy seksualnej lub przemocy związanej z płcią wobec cudzoziemców przebywających w ośrodkach dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy.

Porozumienie zainicjowało tworzenie ogólnopolskiego systemu, którego celem było przeciwdziałanie przemocy w ośrodkach dla cudzoziemców. Wszystkie instytucje pracujące nad porozumieniem przyjęły na siebie obowiązki związane z postanowieniami z niego wynikającymi, a które mają poprawić bezpieczeństwo osób doznających przemocy oraz zmniejszenie ryzyka jej występowania.

Załącznik nr 1 do Porozumienia określa działania na rzecz zapewnienia odpowiednich warunków bezpieczeństwa oraz podmiotów odpowiedzialnych za ich dopełnienie. Działania obejmują:

- zapewnienie warunków bezpieczeństwa na terenie ośrodka,
- zapewnienie warunków bezpieczeństwa w okolicy ośrodka,
- dystrybucję materiałów informacyjnych o zjawisku przemocy, metodach zapobiegania oraz reagowania na to zjawisko wśród cudzoziemców,
- konsultacje w dziedzinie metod zapobiegania oraz reagowania na zjawisko przemocy.

Również procedura rozpoznawania przypadków przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć oraz reagowania została w Porozumieniu szczegółowo opisana. Bardzo ważną rolę w tym systemie spełnia Lokalny Zespół Współdziałania (LZW), który stanowi podstawową formę współpracy. W każdym ośrodku działa osobny LZW składający się z:

- pracownika Urzędu do Spraw Cudzoziemców, odpowiedzialnego za dany ośrodek;
- kierownika jednostki organizacyjnej policji, z terenu na którym znajduje się ośrodek;
- przedstawiciela organizacji pozarządowej będącej w Porozumieniu lub innej zaproszonej przez Grupę Ewaluacyjną, działającą w ramach Porozumienia.

Zespoły współpracują z personelem medycznym i administracyjnym w ośrodkach, mogą również podejmować współpracę z przedstawicielami innych instytucji oraz środowisk uchodźczych.

Grupa Ewaluacyjna to zespół składający się z przedstawicieli:

- Urzędu do Spraw Cudzoziemców,
- Komendy Głównego Policji,
- Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców,
- Fundacji La Strada,
- Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć,
- Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Członkowie Grupy Ewaluacyjnej mają za zadanie analizować m. in. działania poszczególnych LZW,

20 Więcej na temat procedury w publikacji „Przemoc seksualna i przemoc ze względu na płeć w ośrodkach dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy. Raport 2012–2014”, Oprac. Magda Pajura, Red. Katarzyna Przybystawska, Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, 2014 r.

stan realizacji Porozumienia, efektywność przyjętych rozwiązań a także inicjowanie nowych działań i zatwierdzanie materiałów informacyjnych.

Identyfikowanie przypadku przemocy zaczyna się już w ośrodku, następnie zdarzenie jest dokumentowane i przekazywane do LZW. Pracownik Urzędu do Spraw Cudzoziemców odpowiedzialny za ośrodek, sporządza notatkę z opisem zdarzenia i niezwłocznie przekazuje ją do wyznaczonej osoby z Departamentu Pomocy Socjalnej UdSC. Przedstawiciel policji wchodzący w skład Zespołu, gromadzi notatki o przypadkach przemocy wobec cudzoziemców przebywających w danym ośrodku i w porozumieniu z innymi członkami LZW sporządza analizę ryzyka stanu zagrożenia zjawiskiem przemocy.

Procedura reagowania określona jest w Załączniku nr 2 do Porozumienia. Określa ona, że informacja o zaistnieniu przypadku przemocy powinna być niezwłocznie przekazana przez pracownika socjalnego ośrodka (a więc pracownika UdSC) z LZW do wiadomości personelu medycznego w celu przeprowadzenia wywiadu lekarskiego. Następnie udzielane jest niezbędne wsparcie i pomoc osobie doznającej przemocy, łącznie z zapewnieniem kontaktu z psychologiem. Wszelkie kolejne działania w ramach procedury mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa osobie pokrzywdzonej. Natomiast policja przyjmująca zgłoszenie podejmuje działania mające na celu zabezpieczenie wszelkich dowodów na zaistnienie przestępstwa oraz ustalenie sprawcy.

- Model Integracji Imigrantów – Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek (CWII) oraz Network of East-West Women (NEWW), Gdańsk, Polska
Od maja 2015 roku opracowywany jest Model Integracji Imigrantów w Gdańsku, który realizowany jest w kilkuosobowych zespołach w ośmiu obszarach (edukacja, praca, kultura, społeczność lokalne, przemoc i dyskryminacja, pomoc społeczna, zdrowie, mieszkalnictwo). Każda grupa ma własnego lidera.

Wśród najważniejszych zadań nad którymi pracują zespoły należy wymienić:

- zwiększenie dostępu do darmowej nauki języka polskiego i powszechnej edukacji (kursy, nauka w szkołach),
- zintegrowanie imigrantów z lokalnymi społecznościami (domy sąsiedzkie z ofertą dla imigrantów),
- zagospodarowanie imigrantów na rynku pracy (listy potencjalnych pracodawców, mechanizm weryfikacji legalności zatrudnienia),
- poprawa koordynacji działań w zakresie interwencyjnych działań wobec migrantów (procedury),
- zwiększenie dostępu do odpowiednich rozwiązań mieszkaniowych (najem społeczny, mieszkania interwencyjne, dostęp do mieszkań komunalnych dla uznanych uchodźców),
- pełniejszy dostęp do oferty kulturalnej dla imigrantów oraz włączenie ich w przygotowywane wydarzenia (zmiana przekazu z uproszczającego na integrujący),
- zwiększenie skuteczności pomocy społecznej (faktyczne udoskonalenie Indywidualnych Programów Integracji oraz dalszego wsparcia),
- stworzenie oferty wsparcia dla Romów, migrujących do Polski z powodów ekonomicznych,
- opracowanie koncepcji działań i usług CWII.

W przypadku zespołu ds. przemocy i dyskryminacji zaangażowanych jest niemal 20 osób – między innymi przedstawiciele organizacji pozarządowych, Policji, Straży Granicznej i prokuratury.

Prace zespołu koordynuje Carol Liliana Lopez, która w Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek zajmuje się kwestią przemocy wobec imigrantek i jest pracownicą socjalną.

Perspektywa płci i przemocy motywowanej uprzedzeniami jest stale obecna w pracy zespołu. Dla członków zespołu oczywiste jest, że płęć w połączeniu z pochodzeniem etnicznym, narodowym lub rasą czyni migrantki silnie narażonymi na przemoc.

Budowane w Gdańsku rozwiązania migracyjne są na tyle wrażliwe na płeć, na ile to możliwe w polskich realiach. Wszelkie działania mają na celu konsekwentne wskazywanie na problem przemocy i dyskryminacji imigrantek a także ich nierównej w stosunku do imigrantów pozycji mimo wskazywania, że generalnie wszyscy migranci, kobiety i mężczyźni, jako mniejszość, podlegają mechanizmom wykluczenia, dyskryminacji i przemocy. Dotychczas działania uwrażliwiające na ten problem zostały podjęte wobec Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Gdańsku, Miejskich Ośrodków Pomocy Społecznej w Sopocie, Gdyni i Tczewie, Centrum Interwencji Kryzysowej Fundacji Dzieci Niczyje (obecnie: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę) w Gdańsku, Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Gdyni, Pomorskiego Centrum Pomocy Bliźniemu Monar-Markot oraz pomorskich organizacji pozarządowych. Prowadzone były rozmowy z Policją (w bardzo ograniczonym zakresie – w spotkaniach uczestniczył między innymi pełnomocnik do spraw praw człowieka komendy wojewódzkiej), Strażą Graniczną (z koordynatorem do spraw zwalczania i zapobiegania handlu ludźmi). Koordynator z SG uwrażliwiony został również na sytuację rumuńskich Romów i kontekst żebractwa w tej społeczności. Straż Graniczna bywa wzywana do legitymowania romskich rodzin, w tym tych, z którymi pracuje CWII – w związku z tym zostało zawarte porozumienie z SG by w przypadku tego typu interwencji Centrum było powiadamiane a „legitymowanie” nie miało charakteru nękania, jak jest odbierane przez Romów.

Kwestia świadomości dotyczącej sytuacji nierównej pozycji imigrantek w dostępie do ochrony przed przemocą jest bardzo trudna do wprowadzenia na poziomie instytucjonalnym. Jednak działania lokalne podjęte przez CWII przynoszą (niewielkie ale zauważalne) efekty i, mimo różnych trudności, udaje się wprowadzić zmiany. Na przykład od marca 2016 r. CWII rozpoczęło pracę w tym obszarze z ośmioma dzielnicowymi Ośrodkami Pomocy Społecznej.

- Sieć Przeciwko Przemocy Wobec Imigrantek, Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek (CWII), Gdańsk, Polska oraz Network of East-West Women (NEWW), Gdańsk, Polska Sieć została zawiązana, by zrzęścić ekspertów z zakresu przeciwdziałania przemocy oraz z zakresu integracji imigrantów oraz w celu upowszechniania wiedzy na ten temat w środowisku imigrantek. W ramach sieciowania odbyło się seminarium grupujące wszystkie lokalne podmioty istotne w kwestii przeciwdziałania przemocy oraz udzielania wsparcia kobietom doświadczającym przemocy.

Idea seminarium praktycznego zrodziła się w trakcie trwania projektu „Przeciwdziałanie różnym aspektom przemocy wobec imigrantek w województwie pomorskim”, w ramach którego została podjęta decyzja, że, zamiast upowszechniać informacje na temat przemocy wobec imigrantek w bardzo szerokich kręgach, ważniejsze jest zaangażowanie konkretnych osób i instytucji pomocowych, praktyków zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy wobec imigrantek. W przekonaniu osób realizujących ten zamysł istotniejsze jest działanie lokalne i budowanie relacji pomiędzy środowiskiem imigrantek a instytucjami i organizacjami pozarządowymi, a także udostępnianie wiedzy bezpośrednio zainteresowanym. W tym momencie strumień informacji na temat przeciwdziałania przemocy wobec imigrantek w strukturach samorządowych dociera również do dyrektorów OPS-ów i MOPR-u oraz dyrektora Wydziału Rozwoju Społecznego Urzędu Miasta w Gdańsku. Jest to strategiczny wybór działań sieci, w celu pozyskania sojuszników wewnątrz miejskich instytucji a także budowanie kompetencji członków Zespołów Interdyscyplinarnych, którzy docelowo będą wdrażać i przekazywać zdobytą wiedzę w swoich środowiskach.

- Sieć współpracy instytucji działających na rzecz praw kobiet oraz mających doświadczenie w przeciwdziałaniu przemocy – Stowarzyszenie La Cimade, Fédération Nationale Solidarité Femmes (FNFS) oraz Centre Nationale d'Information sur les Droits des Femmes (CNIDFF)

Sieć zakłada ścisłą współpracę pomiędzy instytucjami działającymi na rzecz praw kobiet mającymi doświadczenie w przeciwdziałaniu przemocy wobec kobiet poprzez między innymi wspólne raporty, rekomendacje, kampanie społeczne, tworzenie specjalistycznych zespołów dzia-

łania na poziomie lokalnym i regionalnym, które prowadziłyby i ewidencjonowały sprawy z zakresu przyznawania statusu uchodźcy i związanych ze zjawiskiem migracji z uwzględnieniem tematyki płci, handlu ludźmi oraz specyfiki sytuacji kobiet-migrantek.

- Sieć Action et Droits des Femmes Exilées et Migrantes ADFEM (Działania i prawa kobiet deportowanych i migrantek) – Cimade Ile-de-France, COMEDE (Comité médical pour les exilés), FASTI (Fédération des associations de solidarité avec les travailleurs immigrés), Fédération nationale solidarité femmes, Femmes de la terre, Femmes migrantes debout, Ligue des femmes iraniennes pour la démocratie oraz Le Rajfire (Réseau pour l'autonomie des femmes immigrées et réfugiées), Francja

Sieć ADFEM to formacja stworzona z ośmiu organizacji zajmujących się zagadnieniami migracji oraz przemocy wobec kobiet. Sieć dokładnie śledzi zmiany legislacyjne dotyczące przeciwdziałania przemocy oraz obserwuje stan przestrzegania praw kobiet-migrantek. Na jej stronie internetowej można odnaleźć informacje na temat prawa uchodźczego, wyniki badań, identyfikację problemów, rekomendacje dla władz oraz szczegółowe dane organizacji pomocowych zajmujących się konkretnie działalnością wspierającą cudzoziemki także w przypadkach doświadczenia przemocy, niezależnie od ich statusu prawnego.

1. Prowadzone przez administrację publiczną

- Sieć schronisk dla kobiet doświadczających przemocy – Hiszpania
Hiszpańską sieć schronisk można podzielić na 3 typy ośrodków: schroniska interwencyjne (które są miejscem „pierwszego kontaktu”), domy schronienia (umożliwiające długotrwały pobyt) oraz mieszkania monitorowane (pozwalające na kontrolowany powrót do samodzielnego życia)²¹.
Schroniska zapewniają ochronę kobietom, będącymi ofiarami przemocy ze względu na płeć. Są dostępne w wszystkich regionach, darmowe, a kobiety mogą w nich pozostać nawet dłużej niż 6 miesięcy. Świadczą usługi kobietom niezależnie od ich pochodzenia, statusu prawnego i legalności pobytu, zatem są dostępne również dla migrantek i uchodźczyń. W większości ośrodków kobiety mogą przebywać razem z dziećmi, a personel jest przeszkolony w celu zapewnienia opieki również dzieciom.
Schroniska są finansowane przez samorzady, a finansowanie jest gwarantowane przez prawo. Zapewniają około 3000 miejsc dla kobiet doświadczających przemocy.
- Centra dla kobiet doświadczających przemocy seksualnej – Hiszpania
Centra dla kobiet, które doświadczyły przemocy seksualnej świadczą usługi kobietom niezależnie od ich pochodzenia, statusu prawnego i legalności pobytu, są zatem dostępne również dla migrantek i uchodźczyń. Siedem ośrodków zapewnia wsparcie tylko dorosłym kobietom, a dwadzieścia – kobietom i dziewczętom. Ponad połowa wspiera również dzieci kobiet, które doświadczyły przemocy seksualnej. Wszystkie prowadzą telefon interwencyjny i świadczą pomoc całonocową. Wszystkie są dofinansowane przez państwo.
- Dwa centra „Neyðarmóttaka vegna nauðganna”(Oddziały ratunkowe dla ofiar gwałtu) – Islandia
Prowadzone przez rząd islandzki w szpitalach w Reykjavíku i Akureyri dla ofiar przemocy (szczególnie seksualnej), są dostępne całą dobę. Ośrodki w szpitalach mogą zapewnić obecność tłumacza zgodnie z obowiązującym prawem, które gwarantuje wsparcie językowe w szpitalach dla osób nieislandzkojęzycznych. Zapewniają opiekę medyczno-ginekologiczną (wykluczenie ciąży i zakażeń, badania ginekologiczne, podanie niezbędnych leków), wsparcie psychologiczne, dokumentację obrażeń oraz pomoc prawną przy zgłoszeniu przestępstwa, a także skierowanie osoby wymagającej dalszego wsparcia do odpowiednich instytucji pomocowych.
- Schronisko w Badenii-Wirtembergii – Niemcy
Schronisko dla kilkuset kobiet z północnego Iraku, które były więzione przez Państwo Islamskie. Jest im świadczona wszelkiego rodzaju pomoc, w tym także możliwość skorzystania z Centrum Zdrowia Psychicznego.
- Krisesentersekretariatet (KSS) (Sekretariat Ruchu „Schronisko”) – Norwegia
Jak podaje Sekretariat, klientki, które się do nich zgłaszają, mają możliwość skorzystania z miejsca

21 <http://www.wave-network.org/sites/default/files/05%20SPAIN%20END%20VERSION.pdf> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

w „bezpiecznym domu”. Jedno piętro w takiej placówce jest zarezerwowane dla młodych kobiet uciekających przed przemocą honorową lub przymusowym małżeństwem. Mają one możliwość mieszkania w ośrodku (którego adres jest utajniony dla osób postronnych), a po jego opuszczeniu klientka ma możliwość dalszego korzystania ze wsparcia pracowników placówki, często ośrodek pośredniczy w rozmowach z jednostkami pomocy społecznej, pomaga w sprawie zasiłków czy mieszkania.

Cudzoziemki potrzebujące pomocy mogą kontaktować się dzwoniąc na bezpłatny numer, placówka dysponuje również ulotkami w 12 językach (po angielsku, arabsku, persku, norwesku, paszto, polsku, kurdyjsku, hiszpańsku, somalijsku, tajsku, urdu, wietnamsku).

- Mieszkanie interwencyjne – Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, Lublin, Polska
Kobiety doznające przemocy niemające polskiego obywatelstwa mogą korzystać ze wsparcia MOPR w Lublinie na podobnych zasadach co obywatelki Polski i liczyć na pomoc ze strony pracowników ośrodka – w zakresie działań zawartych w *Ustawie o pomocy społecznej*, *Ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* a także *Ustawie o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terenie RP* i *Ustawie o cudzoziemcach*.

Jeśli kobieta doznająca przemocy potrzebuje pomocy w zakwaterowaniu pracownicy MOPR udzielają jej wsparcia znajdując miejsce czasowego pobytu. W ramach wsparcia systemowego takie tymczasowe zakwaterowanie może być udzielone przez Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, w Ośrodku Wsparcia dla Samotnych Matek, w mieszkaniu interwencyjnym lub w w mieszkaniu chronionym (w wyjątkowych sytuacjach). W najgorszym przypadku klientka może dostać możliwość zatrzymania się w innym ośrodku posiadającym miejsca noclegowe takim jak noclegownia lub schronisko dla osób bezdomnych²².

- Roks. Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Narodowa Organizacja na rzecz schronisk dla kobiet i dziewcząt)²³ – Szwecja
Sieć zrzeszająca około 120 schronisk dla kobiet i dziewczynek, które zapewniają wsparcie i ochronę dla kobiet, dziewcząt i dzieci narażonych na przemoc.

Oferują schronienie, pomoc psychologiczną, prawną oraz wsparcie w kontaktach z policją bez względu na pochodzenie. Informacje o Roks można znaleźć w ośrodkach dla uchodźców, od urzędników, policji lub w szpitalu. Informacje na stronie dostępne po: angielsku, francusku, hiszpańsku, turecku, rosyjsku, somalijsku oraz tajsku.

Na stronie organizacji znajduje się wyszukiwarka ze schroniskami, opisem i właściwościami. Cześć jest dostosowana do potrzeb kobiet z różnymi niepełnosprawnościami.

- Malvahemmet²⁴ – Szwecja
Malvahemmet jest schroniskiem dla dziewcząt od 13 roku życia narażonych na przemoc honorową lub przymusowe małżeństwo. Dziewczęta mogą trafić do placówki do 17 roku życia i pozostać w niej aż do 19 urodzin.

W celu upodmiotowienia dziewcząt pracownicy schroniska skupiają się na trzech obszarach:

- edukacja – pomoc w nauce, przygotowaniu do podjęcia studiów,

22 Jest to tylko przykład działań pomocy społecznej w tym zakresie w Polsce. W większości jednostek wsparcie jest ograniczone zapisami ustaw wymienionych w tekście. Na szczególną uwagę zasługuje Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie, które w ramach projektu „Witamy w Warszawie” (finansowanego z Funduszu Azylu, Migracji i Integracji) oferuje uchodźcom wsparcie psychologa i psychiatry, natomiast w ramach standardowej pomocy – ofertę Warszawskiego Ośrodka Interwencji Kryzysowej (są to usługi w formie ambulatoryjnej, takie jak poradnictwo socjalne i prawne, oraz hostel).

23 <http://www.roks.se> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

24 <http://www.malvahemmet.se> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

- zatrudnienie – przygotowanie do zdobycia zawodu,
- zdrowie – zapewnienie kompleksowej opieki lekarskiej.

W schronisku stworzona została bezpieczna, przewidywalna rzeczywistość – dbałość o czas odpoczynku i rozrywki, dziewczęta są zachęcane do aktywnego spędzania czasu. Placówka zapewnia również pomoc prawną i socjalną.

2. Prowadzone przez organizacje pozarządowe

- **Centro de Asistencia a Víctimas de Agresiones Sexuales (CAVAS) – Hiszpania**
Centrum Wsparcia Ofiar Przemocy Seksualnej prowadzi kilka ośrodków w całym kraju, w których oferuje poradnictwo prawne adwokatów specjalizujących się w przemocy seksualnej, pomoc psychologiczną (indywidualną i dla całych rodzin) oraz wsparcie w czasie procesu sądowego.
Wszystkie działania są dostępne dla uchodźczyń o czym organizacja informuje m. in. na swoich stronach oraz w drukowanych informatorach.
- **Centro de Atención Integral a Mujeres Víctimas de Violencia Sexual (CIMASCAM) – Hiszpania**
Ośrodek integracyjny dla kobiet-ofiar przemocy seksualnej prowadzony przez Fundację Aspacia w Madrycie. Zapewnia kompleksowe poradnictwo prawne i wsparcie psychologiczne oraz pomoc medyczną.
- **Centrum kryzysowe dla ofiar przemocy Stígamót – Islandia**
Stígamót zlokalizowane w Reykjavíku zapewnia darmową pomoc dla ofiar gwałtów, molestowania, handlu ludźmi i prostytucji. Oferuje m. in. dostęp do specjalistów – tj. lekarzy, pielęgniarek, prawników, pracowników socjalnych.
Gwarantuje możliwość skorzystania z pomocy w różnych językach bez ponoszenia dodatkowych kosztów przez klientkę. Również strona internetowa centrum jest wielojęzyczna (angielski, hiszpański, tajski, polski i rosyjski).
- **Ośrodek zakwaterowania dla uchodźczyń i uchodźców LGBT – Schwulen Beratung, Niemcy**
Schwulen Beratung (dosł. – Poradnictwo Gejowskie), zajmujący się wspieraniem (prawnym, psychologicznym itd.) osób bi-, homo- i transseksualnych, istnieje w kilku miastach w Niemczech. W Berlinie SB w szczególny sposób zajął się pomocą uchodźcom LGBT. Organizacja, za Stowarzyszeniem Lesbijek i Gejów (der Lesben- Und Schwulenverband²⁵), podaje, że między sierpniem a grudniem 2015 r. doszło do ponad 90 napaści w samych miejscach tymczasowego zakwaterowania uchodźców przeciwko osobom LGBT. Aby zmniejszyć skalę zjawiska Poradnictwo Gejowskie (Schwulen Beratung) otworzyło specjalistyczny ośrodek zakwaterowania dla tej grupy cudzoziemców. W sumie placówka ma 120 miejsc.
- **Somaya Kvinno Och Tjejjour (Sieć schronisk dla kobiet i dziewcząt) – Szwecja**
Schroniska, prowadzone przez organizację, są otwarte dla wszystkich kobiet, bez względu na religię i pochodzenie etniczne. Oprócz miejsc noclegowych oferują szeroki zakres wsparcia poprzez doradztwo, informacja prawne i socjalne. Dodatkowo oferują też tłumaczenia i pomoc w kontakcie z policją, prawnikami oraz systemem służby zdrowia. Wsparcie oferowane jest dla klientek mówiących w różnych językach: po amharsku, arabsku, niemiecku, angielsku, hiszpańsku, turecku, grecku, kurdyjsku, francusku, oraz w tigrinia i farsi.

25 <https://www.lsvd.de> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

- La Casa di Giorgia – Stowarzyszenie Centro Astalli, Włochy
La Casa di Giorgia – jest ośrodkiem dla uchodźczyń oferującym 30 miejsc, kobiety mogą przebywać tam same lub z dziećmi. Ośrodek jest częścią sieci SPRAR (Sistema di Protezione per Richiedenti Asilo e Rifugiati)²⁶.

Celem pracowników jest udzielenie szerokiego wsparcia każdej z klientek, tak aby doprowadzić je do pełnej samodzielności i zapobiec ewentualnemu dalszemu uzależnieniu od pomocy socjalnej. Placówka oferuje naukę języka włoskiego (od poziomu dla początkujących), wsparcie w zdobywaniu wykształcenia (średniego, a także pomoc w przygotowaniu do egzaminów uniwersyteckich), pomoc w przygotowaniu do rozmów kwalifikacyjnych, a także zapewnia opiekę nad dzieckiem w czasie gdy kobieta jest w pracy lub na szkoleniu.

3. Prowadzone w ramach współpracy międzysektorowej

- Kvennaathvarf – Islandia
Schronisko prowadzone jako organizacja pozarządowa, ale jednocześnie funkcjonujące w strukturze islandzkiej pomocy społecznej i finansowane przez rząd i samorząd Reykjavíku. Dysponuje 22 miejscami i świadczy usługi wszystkim kobietom, w tym także uchodźczyniom – jednak z racji tego, że jest zlokalizowane w stolicy (a więc na zachodzie kraju) być może dostęp do niego jest utrudniony ewentualnym klientkom z innych części kraju (co istotne – jest to jedyne schronisko przeznaczone dla ofiar przemocy w Islandii). Placówka przyjmuje także kobiety z dziećmi, oferuje klientkom pomoc psychologiczną oraz prowadzi grupy samopomocy.

Schronisko w celu dotarcia do kobiet potrzebujących pomocy, a nie mówiących po islandzku, dystrybuuje plakaty i ulotki w dziesięciu wersjach językowych (w językach największych grup migranckich w kraju).

- Mieszkanie wspomagane – Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek (CWII), Gdańsk, Polska
Od marca 2016 roku CWII prowadzi mieszkanie przeznaczonego dla 6 kobiet, imigrantek w sytuacji kryzysowej a także doświadczonych doznawaniem przemocy. Rekomendacja prowadzenia takich mieszkań znalazła się także w pierwotnej wersji *Modelu Integracji Imigrantów*²⁷, dokumentu strategicznego tworzonego wspólnie przez zespół do spraw modelu integracji imigrantów powołanego przez prezydenta miasta (obecnie tekst czeka na etap konsultacji społecznych).

4. Pośrednictwo między uchodźczyniami a schroniskami

- Czeskie Stowarzyszenie na rzecz Integracji i Migracji (SIMI) oraz administracja rządowa – Czechy
W Czechach migrantki w celach rejestracyjnych muszą podać w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych swój adres. Z racji tego, że część schronisk ma utajnione adresy, migrantki w nich mieszkające mają duże problemy z poprawnym zarejestrowaniem się i tym samym – z uporządkowaniem spraw pobytowych. W toku rozmów z MSW zdołano przekonać administrację do uznania tej poufności. W takich przypadkach, adres organizacji może być wykorzystany przez jej klientki migrantki w celu rejestracji.

²⁶ http://www.sprar.it/images/Inglese/SPRAR_Description_-_Italy.pdf [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

²⁷ <http://ssl.gdansk.pl/prasa,1060,39669.html> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

TELEFONY ZAUFANIA/INFOLINIE ORAZ WSPARCIE ON-LINE

Telefony zaufania

1. Prowadzone przez administracje publiczną

- Telefon 016 – Hiszpania (czynny całą dobę)
W Hiszpanii istnieje jeden ogólnokrajowy numer pomocowy dla kobiet doświadczających przemocy²⁸. Działa całą dobę, jest bezpłatny i zapewnia porady dla kobiet i dziewcząt, które doświadczają wszelkich form przemocy. Infolinia dla kobiet umożliwia rozmowy w ponad 50 językach (m. in. w hiszpańskim, arabskim, chińskim, angielskim, francuskim, również w niektórych językach regionalnych). Numer finansuje państwo.
- Telefon + 47 22 33 11 60 – Norwegia (czynny całą dobę)
Zgodnie z założeniami Ministerstwa Sprawiedliwości, które opracowało Norweski Plan Działania na Rzecz zwalczania Handlu Kobietami i Dziećmi, udało się, w ramach projektu ROSA, uruchomić w 2005 roku całodobowy telefon informacyjny dotyczący tego zjawiska. Jak mówią realizatorzy projektu, na numer mogą dzwonić przedstawiciele administracji, organizacji pozarządowych oraz prawnicy, którzy na przykład potrzebują natychmiastowego wsparcia lub wiedzy dotyczącej handlu ludźmi, ze względu na sytuację klienta lub klientki, dziennikarze, a także prywatne osoby, które same lub ktoś z ich bliskich stały się ofiarą handlu ludźmi lub były zmuszane do prostytucji. W razie potrzeby dzwoniący może pozostać anonimowy²⁹.
- Telefon +47 478 090 50 – Norwegia (czynny od poniedziałku do piątku, w godz. 9–16)
Umożliwia kontakt z Zespołem Ekspertów ds. Zapobiegania Przymusowym Małżeństwom i Okaleczania Narządów Płciowych.
Zespół składa się z przedstawicieli Ministerstwa Spraw Dzieci, Młodzieży i Rodziny (Bufdir), Integracji i Różnorodności (IMDi), Dyrekcja Imigracji (UDI), Krajowej Dyrekcji Policji (POD), Pracy i Opieki Społecznej (Avdira) oraz Dyrekcji Zdrowia (Hdir).
- Telefon 801 120 002 Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” – Polska (czynna od poniedziałku do piątku w godzinach 12–18 oraz w sobotę i w niedzielę w godz. 10–16)
Dzwoniąc na numer Pogotowia można uzyskać wsparcie, pomoc psychologiczną, informacje o obowiązujących w Polsce przepisach i procedurach oraz o placówkach udzielających pomocy osobom doświadczającym przemocy w rodzinie.
W każdy poniedziałek (nie będący dniem świątecznym) w godzinach 18.00–22.00 prowadzone są konsultacje w języku angielskim.

28 <http://www.violenciagenero.msssi.gob.es/informacionUtil/recursos/telefono016/home.htm> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

29 Telefon zarządzany przez Krisesentersekretariatet – <http://www.krisesenter.com> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

W każdy wtorek (nie będący dniem świątecznym) w godzinach 18.00–22.00 prowadzone są konsultacje w języku rosyjskim.

- Telefon 020 50 50 50 Kvinnofridslinjen – Szwecja (czynny całą dobę)
Organizowana przez rząd linia telefoniczna dla kobiet, którym grożono lub doświadczyły przemocy. Czynna jest przez całą dobę i w obrębie Szwecji – bezpłatna. Kontakt możliwy jest w większości języków używanych w Szwecji (poprzez tłumacza). Prowadzący dysponują również wzorami ulotek i ulotkami w około 30 językach z podstawowymi informacjami dotyczącymi przemocy i infolinii.
- Telefon +46 771 235 235 – Szwecja (czynny od poniedziałku do piątku, w godz. 8–16)
Telefon prowadzony przez Szwedzką Agencję Migracyjną³⁰. Oprócz pytań dotyczących stricte spraw związanych z migracją, azylem, uchodźstwem, udzielają informacji dotyczących macierzyństwa, opieki w przypadku aborcji, porad dotyczących antykoncepcji, opieki zdrowotnej dla matek.

2. Prowadzone przez organizacje pozarządowe

- Telefon 0800 7311 888 – Rights of Women, Wielka Brytania
W ramach poradnictwa prowadzona jest bezpłatna linia telefoniczna, dostępna dla wszystkich kobiet. Dzwoniąc można uzyskać poradę prawną oraz informację w bardzo szerokim zakresie spraw, od prawa rodzinnego, przez karne, aż do prawa imigracyjnego i azylowego. Kwestie jakie rozstrzygają doradczynie dotyczą także przemocy domowej, kontaktu z dziećmi, przemocy seksualnej oraz rozwodów.

W przypadku, gdy kobieta nie mówi po angielsku porada może być udzielona zaufanej osobie lub osobie wspierającej kobietę z ramienia innej organizacji lub instytucji. Jednakże zakres porady zależy wówczas od jej natury i jeśli osoba zainteresowana nie jest obecna przy rozmowie, udzielane informacje mogą zostać udzielone w okrojonym zakresie.

Poradnictwo w obszarze prawa imigracyjnego lub azylowego udzielane jest w ramach osobnej linii telefonicznej działającej dwa razy w tygodniu³¹. Tematyka porad obejmuje m. in. następujące kwestie:

- wnioskowanie o azyl,
- prawa obywateli Unii Europejskiej i ich rodzin w Wielkiej Brytanii,
- handel ludźmi,
- prawo imigracyjne a przemoc domowa i życie rodzinne,
- wsparcie finansowe również dla kobiet bez uprawnień do zasiłków w ramach publicznego systemu pomocy społecznej.

Poradnictwo jest skierowane do pojedynczych kobiet z problemem z legalizacją pobytu (lub zagrożeniem, że utracą prawo do pobytu) i z doświadczeniem przemocy a także dla specjalistów udzielających im pomocy.

Rozmowa prowadzona jest z jedną z członkiń zespołu poradnictwa telefonicznego, następnie zapisywane są dane kontaktowe oraz informacje na temat sprawy. Po zebraniu informacji adwokatka organizacji opracowuje poradę i oddzwania do klientki. Porada nie jest udzielana natychmiast i nie jest możliwe udzielenie porady w pilnej sytuacji. Czas oczekiwania na telefon zwrotny to maksymalnie pięć dni. Informacje są udzielane wyłącznie w języku angielskim.

30 <http://migrationsverket.se> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

31 <http://rightsofwomen.org.uk> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

Wsparcie on-line

1. Prowadzone przez administrację publiczną

- <http://www.nyinorge.no> – Norwegia
Strona skierowana do migrantów. Ma rozbudowaną wersję angielską. Na podstronie dotyczącej przemocy domowej (*Domestic violence*)³² zainteresowana osoba znajdzie zakładki dedykowane przemocy wobec kobiet, schronisk dla kobiet, przymusowych małżeństw, obrzezania kobiet.
- 1. <https://www.udi.no> – Norwegia
UDI (Utlendingsdirektoratet – urząd zajmujący się sprawami migracji) podlega Ministerstwu Sprawiedliwości i jest odpowiedzialne za rozpatrywanie wniosków od cudzoziemców, którzy chcą przyjechać lub osiedlić się w Norwegii, starają się o nadanie statusu uchodźcy oraz za prowadzenie ośrodków dla uchodźców. Na stronie, bardzo rozbudowanej w języku angielskim, można znaleźć szereg informacji przydatnych uchodźczyniom, np. jak i gdzie zgłosić się w przypadku zmuszania do małżeństwa, przemocy domowej czy klitoridektomii.
- 2. <http://www.rosa-help.no> – Projekt Rosa – Norwegia
Projekt Rosa oferuje pomoc i ochronę dla ofiar handlu ludźmi i zmuszonym do prostytucji. Na stronie internetowej można znaleźć ulotki w językach arabskim, bułgarskim, angielskim, norweskim, rosyjskim, sami, tajlandzkim, tureckim i urdu. Na ulotkach są zamieszczone informacje dla osób, które zostały poddane przemocy, doświadczyły gwałtu, przymusowego małżeństwa, okaleczenia żeńskich narządów płciowych lub handlu ludźmi. Działanie jest powiązane z całodobowym telefonem + 47 22 33 11 60 (patrz wyżej).
- 3. <http://www.krisesenter.com> – Krisesentersekretariatet (KSS) – Norwegia
Zadaniem Krisesentersekretariatet (KSS) jest zwalczanie przemocy wobec kobiet, przemocy domowej oraz zapewnienie kobietom schronienia. Strona pozwala na kontakt i niezbędne informacje potrzebne do skorzystania ze schroniska dla kobiet doświadczających przemocy. Większość schronisk ma ukryte adresy. Powiązane z bezpłatnym telefonem +47 23 01 03 00 (patrz wyżej).

2. Prowadzone przez organizacje pozarządowe

- <http://www.asylumaid.org.uk/asylum-and-gender-guidance> – Audioprzewodnik dla uchodźczyń – The Asylum Aid, Wielka Brytania
W ramach popularyzacji informacji na temat specyfiki wsparcia dla kobiet-uchodźczyń lub starających się o azyl The Asylum Aid stworzyło audioprzewodnik dotyczący tego tematu. Powstało kilka ścieżek dźwiękowych:
 - wnioski kobiet o azyl – audycja odnosi się do potrzeb kobiet związanych z procedurą ubiegania się o azyl,
 - doświadczenia kobiet – to audycje przedstawiające konkretne historie przymusowych migrantek,
 - formy przemocy i prześladowania kobiet,
 - wrażliwienie na płeć: kwestie proceduralne – audycja na temat spotkania w Home Office (urząd odpowiedzialny za legalizację pobytu) i omówienie procedury starania się o status uchodźcy w kontekście płci wnioskującej.
 Audycje adresowane są do kobiet nowoprzybyłych do Wielkiej Brytanii oraz osób pracujących na ich rzecz.

32 <http://www.nyinorge.no/en/Familiejforening/New-in-Norway/Families-and-children-in-Norway-/Domestic-violence> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

DZIAŁANIA EDUKACYJNE I INFORMACYJNE

- Wzmacnianie potencjału kobiet-migrantek – Rights of Women, Wielka Brytania
Rights of Women, w ramach projektu Athena³³ (Athena Project), pracuje z kobietami-migrantkami mieszkającymi w Londynie i osobami pracującymi na ich rzecz, w celu wzmocnienia ich kompetencji w udzielaniu porad kobietom doświadczającym przemocy. The Rights for Women pracuje więc z organizacjami wspierając praktycznie i udzielając rad na etapie składania wniosków, szkoląc i wspierając osoby zajmujące się poradnictwem.
- Sieć WoMAN (the Women’s Asylum and Migration Network) – Rights of Women, Wielka Brytania
To interaktywne forum internetowe, w ramach projektu Athena³⁴, stanowiące miejsce wymiany doświadczeń i wiedzy, a także wspólnej pracy dla specjalistów zajmujących się kwestią płci społeczno-kulturowej, migracją i przeciwdziałaniem przemocy wobec kobiet.
Na forum udostępniane są informacje o zmianach w legislacji, rozwiązania i procedury stosowane przy danych sprawach, a także praktyczne porady i wsparcie w indywidualnych przypadkach. Członkowie forum regularnie umieszczają tam najnowsze raporty, informacje o szkoleniach i wydarzeniach związanych z tematem.
- Informowanie o sytuacji uchodźczyń poprzez działania artystyczne – The Asylum Aid, Wielka Brytania
W ramach działań informacyjnych na temat sytuacji kobiet-uchodźczyń lub starających się o azyl w Wielkiej Brytanii została stworzona 15-minutowa sztuka teatralna „Random Acts”³⁵, przedstawiająca historie kobiet wraz z nakreśleniem barier z jakimi się stykają w ramach procedur wnioskowania o ochronę. W trakcie sztuki poruszane są takie kwestie jak m. in. prześladowanie ze względu na płeć, polityczna aktywność kobiet, brak rządowej ochrony przed przemocą, preferencje związane z płcią osoby prowadzącej wywiad czy opieka nad dziećmi³⁶

33 <http://rightsofwomen.org.uk/about-us/athena-project> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

34 Tamże.

35 Nagranie filmowe sztuki można obejrzeć na stronie organizacji: <http://www.asylumaid.org.uk/play-random-acts> lub na kanale The Asylum Aid na youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=tCuRY76kKIo> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

36 <http://www.asylumaid.org.uk/random-acts-fact-sheet> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

- Broszura informująca o zjawisku przemocy – Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek CWII oraz Stowarzyszenie Network of East-West Women NEWW, Gdańsk, Polska
W ramach współpracy CWII i NEWW powstała broszura w języku rosyjskim i angielskim informująca o zjawisku przemocy oraz o prawie do wsparcia i pomocy przynależnym każdej kobiecie, a zatem także imigrantkom. Dodatkowo w broszurze została umieszczona baza kontaktów do konkretnych, zaufanych i kompetentnych specjalistów.

- Podręcznik *Handel Kobietami – Przewodnik dla Ofiar i Organizacji Pomocowych* – Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Polska
Przewodnik³⁷ w całości stworzony został przez kobiety, które ocalały z handlu ludźmi i należą do barcelońskiego stowarzyszenia „Kobieta na granicy” („Mujer Frontera”) a jej odbiorczyniami mają być przede wszystkim kobiety, które są ofiarami lub są narażone na stanie się ofiarą tego procederu. Publikacja ta skierowana jest również do osób, organizacji oraz instytucji działających w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi i pomocy pokrzywdzonym.

Przewodnik jest wynikiem trzech lat zbierania i analizowania materiałów. Dzięki nowatorskiemu podejściu do tematu oraz zapewnieniu wsparcia, kobiety, które padły ofiarą handlu ludźmi, zaczęły opowiadać o swoich doświadczeniach. Zamiast skupiać się na tragicznej części swojej historii, dzieliły się swoimi przemyśleniami dotyczącymi tego, jak wydostać się z niewoli i odbudować swoje życie. Przeanalizowały również mechanizmy wspierania ofiar oraz sposoby i narzędzia temu służące. Podręcznik jest podsumowaniem ich pracy wzbogaconym o zalecenia dla instytucji i organizacji pomagającym ofiarom.

- Poradnik *Vulnerable Women’s Project Good Practice Guide: Assisting Refugee and Asylum Seeking Women Affected by Rape or Sexual Violence* – The Refugee Council, Wielka Brytania

Jak mówią autorzy podręcznika³⁸, wpływ gwałtu wraz z poczuciem braku nadziei związanej z przyszłością może prowadzić niektóre kobiety do samobójstwa lub samookaleczenia. Tym samym bardzo ważne jest zapobieganie i minimalizowanie ryzyka takich zachowań a także poddanie ich profesjonalnej ocenie. W poradniku znajdują się informacje na temat wpływu przemocy seksualnej i gwałtu na zdrowie fizyczne i psychiczne kobiet oraz sygnałów, które mogą świadczyć o właśnie takich przeżyciach.

To, na co szczególnie zwraca uwagę poradnik, to kwestia ciąży po gwałcie. W Wielkiej Brytanii zabieg przerywania ciąży jest legalny, dlatego też w ramach wsparcia kobiety mogą skorzystać z możliwości usunięcia ciąży.

Jak wskazują eksperci, którzy przygotowali podręcznik, bycie w ciąży będącej wynikiem gwałtu może być ogromną traumą dla kobiety, wywoływać sprzeczne uczucia i powodować zagnębienie. Istotne jest by zająć się tą kwestią w sposób wyjątkowo ostrożny i delikatny. Niektóre kobiety nie decydują się kontynuować ciąży, jednak może stanowić to dla nich ogromny problem ze względów religijnych lub z powodu sposobu postrzegania aborcji w ich kulturze. Przerwanie ciąży może więc być dodatkowym źródłem traumatyzacji, poczucia wstydu i straty. Czasami mimo decyzji zabieg nie jest możliwy: Jedna z klientek spędziła kilka miesięcy w więzieniu i kiedy rozpo-

37 https://issuu.com/paulinajedynak/docs/handel_kobietami_-_przewodnik_dla_o [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

38 http://www.refugeecouncil.org.uk/assets/0001/7083/RC_Vulnerable_Women_GPG_v2b.pdf [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

częta podróż do Wielkiej Brytanii licząc na możliwość przerwania ciąży, było już zbyt późno i była muszona urodzić.

Autorzy zwracają uwagę, że trzeba zdawać sobie sprawę, że ciąża dla kobiet, które przeżyły gwałt najczęściej jest powodem do sprzecznych uczuć – radości z bycia w ciąży z horrorem noszenia dziecka swojego gwałtciela. Niektóre kobiety postrzegają możliwość urodzenia dziecka jako jedyne co im pozostało i decydują się kontynuować ciążę. Inne kobiety nie chcą nawet rozmawiać o swojej ciąży i zdają się zupełnie odseparowane od tego faktu. To może sygnalizować, że nie radzą sobie z sytuacją bycia w ciąży.

Poradnik jako moment kluczowy wskazuje poród i potóg – ze względu na to, że istnieje ryzyko odrzucenia dziecka przez matkę a także wystąpienie depresji poporodowej. *Zdarza się, że kobieta zajmuje się chętnie swoim synem na początku, ale problem zaczyna się gdy w trakcie dorastania chłopiec zaczyna przypominać fizycznie mężczyznę, który ją zgwałcił. Taka sytuacja może prowadzić długoterminowych problemów relacyjnych, takich jak odrzucenie lub przemoc.*

W trakcie oceny sytuacji klientki ważne jest by stworzyć przestrzeń zaufania i mieć możliwość kilku a nawet kilkunastu spotkań służących rozpoznaniu potrzeb kobiety. Kobiety mogą nie ujawniać wprost gwałtu, który może zostać wspomniany w trakcie rozmowy o zupełnie innych obszarach ich życia. To co może także je blokować przed mówieniem o swoich przeżyciach to strach przed represjami w sytuacji powrotu do kraju pochodzenia lub brak wiedzy na temat wsparcia jakie mogą otrzymać.

Dlatego też osoby świadczące wsparcie w ramach VWP mogą pytać o gwałt jedynie po nawiązanej wcześniej relacji zaufania z klientką.

W ocenie autorów podręcznika dwa podstawowe elementy pracy z kobietą doświadczającą przemocy to:

- stworzenie bezpiecznego otoczenia oraz relacji zaufania,
- okazywanie nie oceniającego, empatycznego nastawienia do klientki.

Osoby pracujące w VWP kierują się zaleceniami WHO, między innymi:

- informowanie klientki co terapeuta lub pracownik socjalny zamierza zrobić i ile czasu to zajmie,
- zadawanie tak pytania, by można było na nie odpowiedzieć krótko – jest to zazwyczaj mniej krępujące dla kobiet,
- zaczynanie od pytań dotyczących ogólnie historii klientki, a dopiero potem stopniowo, gdy będzie gotowa, przechodzenie do pytań dotyczących gwałtu,
- pozwolenie klientce decydować kiedy chce zacząć rozmowę lub zrobić przerwę.

Bardzo istotne jest także rozpoznanie i uwzględnienie w procesie oceny sytuacji tego, w jaki sposób kultura kraju pochodzenia klientki postrzega przemoc seksualną i gwałt.

Jeżeli ocena sytuacji wykracza poza kompetencje czy doświadczenie osoby z VWP, do procesu zostaje włączona specjalistyczna ocena psychiatryczna przeprowadzona przez lekarza pierwszego kontaktu klientki, lokalnego zespołu ds. zdrowia psychicznego lub zespołu wsparcia ostrego dyżuru.

W poradniku podkreślana jest też rola rodziny i grupy wsparcia klientki, którą mogą stanowić bliskie jej osoby. Z drugiej strony, ujawnienie gwałtu może być trudne ze względu na to, że kobieta może obawiać się odrzucenia, obwiniania, a w skrajnych przypadkach – znęcania się lub zabójstwa z powodu stygmatyzacji związanej z gwałtem w danej kulturze.

Niektóre kobiety mogą odczuwać ogromne poczucie przygnębienia i winy z powodu dzieci, pozostawionych w kraju pochodzenia, lub innych członków rodziny, zwłaszcza gdy rozłąka trwa już kilka lat, a kontakt jest utrudniony lub niemożliwy.

Według autorów podręcznika podczas pierwszych spotkań z klientką ważne jest uwzględnienie sytuacji rodzinnej klientki oraz ustalenie na ile członkowie jej rodziny mogą stanowić dla

niej wsparcie. Niezwykle ważne jest, aby członkowie rodziny nie byli proszeni o tłumaczenie, a kobieta miała możliwość rozmowy na osobności bez udziału bliskich.

Eksperti podkreślają, że w trakcie terapii niezwykle istotna jest kwestia wiedzy na temat etapu rozpatrywania wniosku klientki o nadanie statusu uchodźcy. Od sytuacji prawnej bowiem zależą m. in. środki na zakwaterowanie a także stan psychiczny klientki oczekującej na decyzję.

Rozpoznanie tej sytuacji jest kluczowe dla zapewnienia warunków rekonwalescencji psychicznej a także przeciwdziałanie ponownej wiktyimizacji.

Ocena sytuacji uwzględnia także codzienne życie klientki, które może pogłębiać stany depresyjne i mieć negatywny wpływ na jej stan zdrowia – tak fizycznego jak i psychicznego.

Poradnik podkreśla również rolę wzmacniania klientek poprzez wskazywanie ich umiejętności i siły zamiast koncentrowania się na ich poczuciu bezsilności i bezradności. Według zaleceń:

- w trakcie oceny należy pytać co klientka może dla siebie zrobić, żeby poczuć się lepiej, zrelaksować, poczuć bardziej pozytywnie,
- warto wrócić z klientką do chwil, gdy czuła się silna, podkreślić jej odwagę jaką pokazała wychodząc z więzienia, przybывая do Wielkiej Brytanii, działając mimo braku snu itp.,
- należy wspierać klientki w odzyskiwaniu siły i poczucia kontroli, jeśli czuje, że utraciła ją w chwili gwałtu.

Według VWP jedynie stawiając klientkę w centrum i starając się ją upodmiotowić, jesteśmy w stanie mieć pełen obraz jej sytuacji, a także poznać jej potrzeby i sposób w jaki możemy pomóc w realizacji jej priorytetów.

- Ulotki informacyjne dla nowo przybytych uchodźczyń dotyczące polityki azylowej – The Asylum Aid, Wielka Brytania
Ulotki informacyjne dla kobiet, które dopiero znalazły się w Wielkiej Brytanii, wyjaśniające krok po kroku politykę azylową oraz wszelkie obowiązujące procedury. Ulotki zostały przygotowane w kilku językach m. in. amharskim, arabskim, paszto, chińskim, francuskim, somalijskim czy tureckim. Znajdują do pobrania również na stronie The Asylum Aid³⁹.
- Women’s Asylum News – The Asylum Aid, Wielka Brytania
Bezpłatny biuletyn wydawany co miesiąc, poruszający kwestie sytuacji kobiet starających się o azyl w Wielkiej Brytanii, ale także problematykę pracy na ich rzecz, działań międzynarodowych i krajowych, praktycznych rozwiązań i rekomendacji, badań i ich wyników, informacji na temat najnowszych raportów oraz źródeł informacji na temat możliwości wsparcia uchodźczyń. Biuletyn od 2005 roku jest wydawany również w wersji elektronicznej i jest dostępny na stronie organizacji⁴⁰.

39 <http://www.asylumaid.org.uk/leaflet-are-you-a-woman-seeking-asylum-in-the-uk> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

40 <http://www.asylumaid.org.uk/category/publications/womens-asylum-news> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

PROJEKTY UDZIELAJĄCE SZEROKIEGO WSPARCIA

PROJEKTY UDZIELAJĄCE SZEROKIEGO WSPARCIA

- Projekt „Pomoc socjalna i medyczna uchodźcom i osobom starającym się o status uchodźcy na Białorusi” – Białoruś, Białoruskie Stowarzyszenie Czerwonego Krzyża (BSCK) we współpracy z UNHCR W ramach projektu BSCK udziela m. in. pomocy socjalnej, integracyjnej, psychologicznej uchodźcom i osobom starającym się o status uchodźcy, zapewnia również opiekę medyczną i wsparcie finansowe dla grup wrażliwych. BSCK aktywnie pomaga przymusowym migrantom z Donbasu na Ukrainie. W ramach programu pomocy BSCK udzielił różnego typu wsparcia ponad 13 000 Ukraińców. Projekt jest realizowany ze wsparciem UNHCR na Białorusi.

Podczas pracy z uchodźczyniami pomoc udzielana jest poprzez realizację poszczególnych etapów procesu:

- identyfikacja przypadku przemocy,
- poszanowanie narracji pokrzywdzonej kobiety jako jedynej uprawnionej do opowiadania swojej historii,
- szacunek, wrażliwe podejście i zrozumienie różnic wynikających z odmienności kultury z której wywodzi się kobieta,
- praca z kobietą, która doświadczyła przemocy, a także z jej rodziną (np. mężem-sprawcą) – poprzez terapię,
- w razie konieczności zapewnienie bezpiecznego schronienia oraz wsparcia finansowego,
- obserwacja przypadku.

Stowarzyszenie BSCK nie wypracowało systematycznego podejścia do przeciwdziałania przemocy oraz pomocy ofiarom, zidentyfikowane przypadki rozwiązywane są indywidualnie.

- Pomoc bezpośrednia skierowana do kobiet (w ramach różnych projektów) – ACCEM, Hiszpania W ramach projektu stowarzyszenie oferowało migrantkom wsparcie zawodowe w poszukiwaniu pracy, aktywizację zawodową oraz zapewniało program wsparcia dla migrantek doświadczających przemocy seksualnej, handlu ludźmi lub prostytucji poprzez:
 - pomoc prawną i psychologiczną,
 - zapewnienie mieszkania chronionego lub innego schronienia,
 - pomoc w znalezieniu pracy,
 - pomoc socjalną,
 - integrację społeczną i zawodową,
 - działania rzecznicze w celu zmiany prawa i procedur dotyczących składania wniosków o status uchodźcy dla kobiet doświadczających przemocy seksualnej lub będących ofiarami handlu ludźmi,
 - prowadzenia kampanii uświadamiających i warsztatów w szkołach na temat zdrowia seksualnego.

Poprzez wymienione wyżej działania organizacja opiekuje się kobietami pochodzącymi z między innymi z Kolumbii, Brazylii, Nigerii, Rumunii i Wenezueli.

- Program Resilience – Himaya, Liban Celem organizacji Himaya jest przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci we wszystkich jej formach: fizycznej i psychicznej oraz wykorzystaniu seksualnemu, zaniedbania, małżeństwom dzieci, ich

pracy i wykorzystywaniu. Pomagają oni dzieciom, które doświadczyły przemocy powrócić do normalności oraz ponownie zintegrować się ze społeczeństwem. Himaya pomaga wszystkim dzieciom bez względu na narodowość, płeć, religię, obywatelstwo, przyznany status uchodźcy czy legalność pobytu. Praca Himai odbywa się poprzez dwa główne programy: Program Resilience oraz Program Szkolenia i Prewencji.

Program Resilience jest programem pracy z konkretnymi przypadkami i zapewnia bezpośrednio wsparcie ofiarom przemocy i ich rodzinom poprzez wszechstronny zbiór specjalistycznych usług: wsparcia psychologicznego, medycznego, psychiatrycznego i prawnego, edukacji oraz resocjalizacji. Zespół skupia doradców prawnych, pracowników socjalnych, psychologów, lekarzy, specjalnych edukatorów, animatorów społecznych oraz socjologów.

Himaya jest bardzo zaangażowana w pomoc syryjskim dzieciom uchodźcom w Libanie – stanowią one około 50% beneficjentów Himai w 2015 r.

Pracownicy organizacji są świadomi, że młode dziewczyny, w tym uchodźczynie, stają w obliczu specyficznych trudności i form nadużycia, takich jak wczesne, wymuszone małżeństwa, przemyt, molestowanie seksualne i wynikająca z tego trauma. Dlatego szczególny nacisk kładą na uszanowanie podmiotowości dzieci i dziewcząt, z którymi pracują, poprzez stworzenie odpowiednich, bezpiecznych warunków, np. zapewnieniu odpowiedniej ilości czasu potrzebnego dziecku do wypowiedzi (nieograniczonej zakładaną długością trwania sesji terapeutycznej) oraz na przyjęciu zasady, że głos dzieci i dziewcząt, będącymi pod opieką Himai, jest podczas współpracy najważniejszy – a więc ich opis wydarzeń, uczuć, emocji a nie ich interpretacja z pozycji dorosłego czy profesjonalisty.

Organizacja pracuje nie tylko z dziećmi, ale też ich rodzicami i otoczeniem.

- „Migracja i Integracja” – Stowarzyszenie Caritas w Stuttgarcie (Caritasverband für Stuttgart e.V.), Niemcy

Dział „Migracja i Integracja” odpowiada za pomoc uchodźczynie, głównym celem jest udzielanie wsparcia nowoprzybyłym kobietom, a szczególnie tym, które doświadczyły przemocy. Stowarzyszenie prowadzi poradnię dla kobiet oraz dom, w którym mogą one znaleźć schronienie.

Przeszkolone doradczynie i doradcy udzielają wsparcia uchodźczynie poprzez rozmowę, prowadzoną w obecności tłumacza.

W celu udzielenia jak najskuteczniejszego wsparcia Caritas podjęła ścisłą współpracę z innymi organizacjami, m.in. Refugio Stuttgart, które jest centrum pomocy dla uchodźczyń z traumą oraz z Centrum Informacji Kobiet (Fraueninformationszentrum), które pracuje z ofiarami handlu ludźmi i po doświadczeniu przemocy.

- Rzecznictwo i wsparcie migrantek i uchodźczyń doświadczających przemocy i ofiar handlu ludźmi – Fraueninformationszentrum (FIZ), Niemcy
FIZ (Centrum Informacji Kobiet) pomaga kobietom, będącym ofiarami handlu ludźmi oraz tym, które doświadczyły seksualnej, ekonomicznej lub fizycznej przemocy poprzez:
 - poradnictwo psychospołeczne,
 - informowanie o przysługujących im prawach dotyczących zezwolenia na pobyt, dostępu do pomocy społecznej,
 - pomoc w kontaktach z urzędem imigracyjnym i prawnikiem,
 - pomoc w przypadku powrotu do kraju pochodzenia.

Centrum zajmuje się interwencją kryzysową, poradnictwem psychospołecznym, w razie potrzeby zapewnia bezpieczne schronienie lub udziela pomocy finansowej, oferuje także pomoc w postępowaniach karnych w sądzie. Zapewnia także pomoc w dostępie do instytucji społecznych i ich usług.

Organizacja współpracuje z wyspecjalizowanymi prawnikami, lekarzami i terapeutami. Udziela wsparcia migrantkom w opracowywaniu i realizacji ich indywidualnych perspektyw i strategii życiowych, aby mogły odzyskać zdolność do podejmowania własnych decyzji i działań oraz miały możliwość odzyskania kontroli nad swoim życiem.

Konsultacje prowadzone są w języku niemieckim, angielskim, francuskim, hiszpańskim, portugalskim, rumuńskim, tajskim, w razie potrzeby Caritas dysponuje wyspecjalizowanymi tłumaczami z wielu innych języków.

- „Pomoc dla samotnych kobiet uchodźczyń” – Fundacja Ocalenie, Polska
Projekt realizowany był w 2005 r. i skierowany do kobiet, które pozostawały w procedurze uchodźczej i samotnie wychowywały dzieci. Podczas trwania projektu klientki objęto pomocą polegającą na zapewnieniu poradnictwa prawnego i psychologicznego, wsparcia materialnego oraz prowadzeniu lekcji języka polskiego. Udało się pomóc ok. 90 kobietom, z czego 18 brało udział w indywidualnych spotkaniach terapeutycznych, taka sama liczba osób uczestniczyła w kursach języka polskiego.
- Projekt „W naszym imieniu”¹⁴¹ – Towarzystwo Interwencji Kryzysowej, Polska
Projekt realizowany był w latach 2007–2008 i skierowany do kobiet należących do mniejszości etnicznych i narodowych oraz migrantek i uchodźczyń.
W ramach projektu odbywał się dyżur prawny, podczas którego udzielano porad prawnych cudzoziemcom przebywającym na terytorium RP.
Dyżury odbywały się w każdy poniedziałek począwszy od października 2008 r. do sierpnia 2009 r. Ponadto kilkakrotnie zorganizowano wyjazd do grup cudzoziemców i mniejszości etnicznych mieszkających poza Krakowem – między innymi do Gdańska, Andrychowa, Warszawy itd.
Poza poradami udzielanymi bezpośrednio, gromadzono pytania od zainteresowanych również drogą mailową i w ten sposób przekazywano stosowne informacje zainteresowanym. W trakcie dyżurów, oprócz wyjaśniania kwestii prawnych, formułowano także pisma procesowe, wnioski do Urzędu do Spraw Cudzoziemców, odwołania, skargi itd. Podczas realizacji projektu udzielono 150 konsultacji prawnych.
Zorganizowano również trzy szkolenia związane z przygotowaniem osób pracujących lub pochodzących z mniejszości narodowych i etnicznych oraz przymusowych i zarobkowych migrantów. Jedno szkolenie dotyczyło przygotowania do prowadzenia wywiadów, a zatem poznawania historii poszczególnych uchodźczyń, drugie – wyznaczania celów i planowania działania na rzecz własnej społeczności, zaś trzecie – wystąpień publicznych.
W ramach projektu miały także miejsce wystąpienia publiczne realizowane i prowadzone w celu prezentacji sytuacji kobiet uchodźczyń, a także dobrych praktyk dotyczących działania na rzecz wsparcia społeczności imigranckich. Wśród wystąpień miały też miejsce prezentacje przygotowywane i prezentowane przez uchodźczynie.
Projekt zakładał wsparcie i przekazanie konkretnych kompetencji kobietom – przedstawicielkom swoich grup, tak, aby mogły skutecznie wypowiadać się w imieniu własnej społeczności na forach lokalnych i ogólnokrajowych. Celem było aby kobiety zostały wsparte w procesach zbierania i przekazywania ważnych informacji na tematy, które bezpośrednio ich dotyczą.
W ramach projektu powstała także publikacja na temat kobiet z Kaukazu pt. „W naszym imieniu”. Zgodnie z ideą projektu, miała ona na celu prezentację perspektywy osób z doświadczeniem uchodźstwa. Zawiera fragmenty wystąpień uczestniczek projektu lub omawia problemy przez nie zdiagnozowane. Zawarte w publikacji głosy dotyczą głównie sytuacji uchodźców z Cze-

41 <http://www.interwencja-kryzysowa.org.pl/glownaprojekty.php> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

czeniu, wybranych kwestii związanych z mieszkaniem migrantów ekonomicznych w Polsce oraz sytuacją Romów. Bardzo ważne jest to, że w publikacji znajdują się także rekomendacje zebrane w trakcie spotkań projektowych a wywodzące się z doświadczeń beneficjentów.

Jest to przykład działań nastawionych na przeciwdziałanie przemocy poprzez wzmocnienie uchodźczyń i wspieranie w zabieraniu głosu w swoim imieniu. Takie podejście zostało wypracowane w związku z jedynie częściowo rozpoznaną sytuacją kobiet-uchodźczyń w Polsce i występowania w ich imieniu oraz – bez konsultacji, a w ich sprawie.

Projekt opierał się na potencjale kobiet pochodzących z mniejszości etnicznych i narodowych, migrantek, repatriantek i uchodźczyń poprzez włączenie ich głosu w dyskurs zmierzający do budowania adekwatnych strategii integracji oraz przeciwdziałania dyskryminacji wielokrotnej⁴².

W ramach projektów realizowanych przez TIK, udało się zgromadzić dużą liczbę informacji na temat przemocy ze względu na płeć w środowisku kobiet ubiegających się o status uchodźcy oraz przebywających w Polsce, a objętych jakąś formą ochrony. Informacje te zostały częściowo wykorzystane w opracowaniach Stowarzyszenia Interwencji Prawnej np. w publikacji: *Bezpieczny dom? Przemoc fizyczna i symboliczna wobec uchodźczyń i uchodźców*⁴³.

To co jest bardzo istotne w działaniach TIK to podejście emancypacyjne i upodmiotawiające do kobiet-uchodźczyń, które koncentruje się na uwłasnowolnieniu uczestniczek projektów – w tym uchodźczyń (głównie z Czeczenii) i migrantek ekonomicznych (głównie z Ukrainy). Cel ten był realizowany poprzez pełny obieg informacji dotyczący realizowanych projektów, stworzenie możliwości pokrycia kosztów operacyjnych, jakie wiązały się z podejmowaniem przez uczestniczki działań na rzecz kobiet z ich środowiska oraz udziałem w konferencjach, seminariach itp., zawieraniem umów o dzieło z osobami, które na podstawie przeprowadzanych w swoim środowisku grup dyskusyjnych, wywiadów, spotkań opracowywały teksty wystąpień i raporty, coachingiem, szkoleniami partycypacyjnymi. Koncentrowano się na zgromadzeniu i przedstawieniu rekomendacji (a nie potrzeb) środowisk uchodźczyń i migrantek ekonomicznych. Pośredniczono w pozyskaniu pomocy prawnej w różnych instytucjach i organizacjach (taką pomoc tylko niekiedy mógł zaferować sam TIK). Na prośbę uczestniczek projektów i za ich pośrednictwem w nawiązaniu kontaktów przeprowadzono kilkadziesiąt badań psychologicznych w środowisku osób ubiegających się o status uchodźcy – na ich podstawie wydano opinie, które mogły okazać się pomocne w toku odwołań od odmownych decyzji dotyczących objęcia ich ochroną międzynarodową.

Dzięki działaniom TIK powstał zbiór rekomendacji pochodzących bezpośrednio ze środowiska uchodźczyń, który spotkał się z zainteresowaniem przedstawicieli służb, instytucji i organizacji zaangażowanych w pracę z uchodźcami i znalazł oddźwięk w opracowywanych strategiach i politykach w tym zakresie. Pomoc i wsparcie udzielane przez uczestniczki projektu pomagały przezwyciężyć problemy kobiet, na rzecz których pracowały. Informacje o narażeniu uchodźczyń na przemoc ze względu na płeć okazały się pogłębieniem wiedzy w tym zakresie. Rozwiązania oparte na upodmiotowieniu, polityce *wydobycia głosu*, psychologii wyzwolenia, pedagogice emancypacyjnej wydają się według TIK kluczowe w pracy z grupami narażonymi na wykluczenie, opresję, dyskryminację oraz przemoc.

- Zapobieganie przemocy honorowej i przymusowym małżeństwom – GAPF, Szwecja
Celem jest zapobieganie przemocy honorowej stosowanej wobec kobiet, dziewcząt i chłopców, indywidualna pomoc dla kobiet i młodzieży, pomoc i edukacja w poznaniu swoich praw, włączanie migrantek i młodzieży w różne dziedziny życia społeczeństwa szwedzkiego.

Organizacja współpracuje z innymi organami kulturalnymi i społecznymi ze Szwecji, które zajmują się prawami kobiet i dzieci.

42 <http://www.interwencja-kryzysowa.org.pl/glownaprojekty.php> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

43 <http://interwencjaprawna.pl/wp-content/uploads/bezpieczny-dom.pdf> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

Początkowo GAPF było obecne tylko w aglomeracji sztokholmskiej, ale rozszerzyło działalność na cały kraj poprzez tworzenie lokalnych stowarzyszeń⁴⁴.

- Siğınmacılarve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) – Stowarzyszenie Solidarności ze starającymi się o ochronę i migrantów – Turcja
Stowarzyszenie prowadzi sześć zaawansowanych wielofunkcyjnych centrów dla uchodźców z Syrii, w których świadczy pomoc socjalną, psychologiczną i prawną oraz, przy współpracy z International Medical Corps, stara się zapewnić dostęp do opieki zdrowotnej. Dodatkowo centra prowadzą różne działania integrujące, naukę języka tureckiego i zajęcia dla dzieci.

Kobiety, które się do nich zgłaszają, najczęściej mówią o przemoc seksualnej i domowej, ewentualnie o dyskryminacji LGBTQ, dlatego centra mają wypracowane sposoby działania w takich sytuacjach – np. przygotowany protokół postępowania w przypadku uchodźczyń, które doświadczyły przemoc seksualnej. Wówczas przez cały proces zgłaszania przestępstwa odpowiednim służbom oraz w trakcie badań w szpitalu, osobie po doświadczeniu przemoc towarzyszy prawnik i pielęgniarka z organizacji oraz tłumacz.

44 Kontakt do poszczególnych jednostek: <http://gapf.se/kontakt/#lokal-verksamhet> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

Grupy wsparcia dla kobiet (uchodźczyń i migrantek ekonomicznych)

- Grupy dla kobiet – Stowarzyszenie SIMI, Czechy
Terapeutyczne „Grupy dla kobiet” istnieją od 1992 r. i organizowane są w ośrodkach dla uchodźców. Przez wiele lat była to platforma do spotkań i omawiania przeróżnych spraw dla kobiet mieszkających w tych placówkach, a także okazja do zrobienia czegoś wspólnie – począwszy od gotowania w wolnym czasie a skończywszy na szyciu. Zwykle przy spotkaniu obecny był prawnik oraz pracownik socjalny SIMI. Czasem spotkania te przybierały formę spotkań towarzyskich, jednak często pozwalały odkryć problemy wcześniej nie wyłonione, w szczególności przypadki przemocy (domowej oraz ze względu na płeć) czy problemów w relacjach małżeńskich lub partnerskich. Po zidentyfikowaniu problemu w proces włączany był psychoterapeuta, który pomagał zając się przypadkiem. W razie wykrycia doświadczenia przemocy ze względu na płeć, fakt ten można było zawrzeć w dokumentach dołączanych do wniosku o status uchodźcy kobiety.
Takie kobiece grupy nadal są prowadzone w zmodyfikowanej wersji. SIMI prowadzi również Grupę Międzykulturową, opartą na podobnej koncepcji.
- Kobięca kawiarnia – grupa nieformalna „Krağ Przyjaciół Uchodźców przy dzielnicy Stuttgartu Plieeningen-Birkach”, Stuttgart, Niemcy
Kobięca kawiarnia, do której na kawę i herbatę zapraszane są uchodźczynie, zazwyczaj raz w tygodniu. Jest to przestrzeń, w której kobiety mogą się poznać, porozmawiać i spędzić wolny czas w przyjaznym otoczeniu. W czasie tych spotkań dziećmi uchodźczyń opiekuje się młodzież ze szkoły St.-Agnes-Gymnasium (pod nadzorem osoby dorosłej) w specjalnie zaaranżowanej dla dzieci przestrzeni. Pozwala to uchodźczynom swobodnie korzystać z czasu dla siebie⁴⁵.
- Spotkania uchodźczyń z polskimi Klubami Kobiet – Stowarzyszenie Dla Ziemi, Polska
W ramach projektu „Głosem kobiet” adresowanego do mieszkanek ośrodków dla uchodźców na Lubelszczyźnie i społeczności lokalnych w tych samych miejscach w 2015 r. odbyło się 9 spotkań uchodźczyń i migrantek ekonomicznych z kobietami zrzeszonymi w lokalne Kluby Kobiet. Dla działaczek Klubów było to często pierwsze spotkanie z uchodźczyniami, przedstawicielkami innej kultury i religii – warto wspomnieć, że część spotkań przypadła na nasilenie tzw. kryzysu uchodźczego, który spowodował (po raz pierwszy w Polsce) debatę na temat uchodźców, często pełną stereotypów i przekłamań. Spotkania były okazją poznania codziennego życia migrantek w Polsce, posłuchania o kulturze kraju pochodzenia, trudnych doświadczenia wojny, ucieczki i adaptacji w nowym miejscu. Z kolei dla kobiet, które przyjechały do Polski – spotkania z lokalnymi działaczkami kobiecymi było szansą na poznanie sposobów i wartości samoorganizacji, znaczenia wsparcia innych kobiet czy budowania społeczeństwa obywatelskiego na poziomie lokalnym.
- Grupy wsparcia – Human Resource Development Foundation (HRDF) – biuro w Stambule (przy współpracy z UNHCR), Turcja
Działania skierowane są do uchodźczyń, które doświadczyły przemocy seksualnej organizowane przez biuro w Stambule:

45 <http://www.freundskreis70599.de> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

- „grupa solidarności” dla kobiet syryjskich, która ma działać wzmacniająco po kryzysie,
 - grupa psychoterapeutyczna (radzenie sobie z traumą),
 - terapia sztuką dla kobiet (malowanie, projektowanie biżuterii),
 - chór kobiet syryjskich.
- Świadczenie dla rodzica samotnie wychowującego dziecko⁴⁶ – Francja
 Świadczenie przeznaczone dla osób samotnie wychowujących dzieci (wdowców i wdów, rozwiedzionych, w separacji lub osób, które nie żyją razem), mających jedno lub więcej dzieci lub będących w ciąży, nieposiadających dochodów lub mało zarabiających. Aby otrzymać świadczenie należy mieć uregulowaną sytuację prawną – a więc w przypadku cudzoziemców status uchodźcy, kartę pobytu, zaś obywatele Algierii – certyfikat rezydencji. Wniosek należy złożyć w ciągu sześciu miesięcy od wystąpienia sytuacji, od której osoba stała się uprawniona do uzyskania świadczenia.
 API jest wypłacane od miesiąca złożenia wniosku do ukończenia 3. roku życia przez najmłodsze dziecko albo przez 12 miesięcy w przypadku ukończenia tego wieku przez wszystkie dzieci w chwili składania wniosku. Formularze wniosku są dostępne w miejscowych oddziałach Funduszu Świadczeń Rodziny (Caisse d’allocations familiales CAF).
 Instytucjami kontaktowymi i wspierającymi jest między innymi Narodowy Fundusz Świadczeń Rodziny (Caisse nationale des allocations familiales CNAF w Paryżu), Krajowa Rada Stowarzyszeń Rodzin Świeckich (Conseil national des associations familiales laïques CNAFAL) i Konfederacja Związków Rodzin (Confédération syndicale des familles CSF).
 - „Uchodźczynie stają się głośnie” („Flüchtlingsfrauen werden laut!”) – Women in Exile, Niemcy
 Według Stowarzyszenia Women of Exile codzienność uchodźczyń jest niezwykle trudna: *Niebezpieczne podróże, rozsianie po całej Europie, lokowanie w obozach umiejscowionych daleko od jakiegokolwiek infrastruktury, kupony, zakaz podejmowania pracy, codzienna walka o adekwatną opiekę medyczną, permanentna obawa przed deportacją, seksizm.*
 Stowarzyszenie Women of Exile postanowiło w innowacyjny sposób zebrać opowieści kobiet żyjących w obozach dla uchodźców, umożliwić im głośne wypowiedzenie swoich przeżyć, a także dotrzeć z tą informacją bezpośrednio do niemieckiego społeczeństwa.
 W ramach projektu zorganizowane zostały dwa wyjazdy. Pierwszy („Aktionstour quer durch Deutschland”) odbył się w lecie 2014 roku. Grupa uchodźczyń została zaproszona przez muzyka Heinza Ratzę z zespołem Strom&Wasser do wzięcia udziału w podróży tratwą na trasie od Nuremberga do Berlina. W założeniu ta pływająca demonstracja miała przyciągnąć uwagę opinii publicznej na sytuację uchodźczyń i ich dzieci. Dodatkowo odwiedzano obozy dla uchodźców, gdzie w ciągu dnia rozmawiano z kobietami o ich potrzebach i problemach, a wieczorem zapraszano do udziału w koncertach projektu „Strom and Water featuring The Refugee Women”, które miały być łącznikiem między uchodźczyniami a Niemcami.
 Drugim wyjazdem był autobusowy wyjazd na trasie Berlin-Brandenburg w w lecie 2015 r. („Flüchtlingsfrauen Bustour nach Berlin und Brandenburg!”). W trakcie wyjazdu odwiedzano ośrodki dla uchodźców aby powtórnie porozmawiać z kobietami o ich potrzebach i problemach.
 - Inclusion Policy i Inclusion Team jako przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet i dziewcząt (mi-grantek, uchodźczyń) w systemie edukacji – Wielka Brytania
 Ustawodawstwo w Wielkiej Brytanii zakazuje dyskryminacji ze względu na różne przestanki tożsamościowe i wspiera edukację włączającą dla wszystkich dzieci⁴⁷.

46 L’Allocation de parent isolé (API).

47 <http://www.csie.org.uk/inclusion/legislation.shtml> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

W związku z polityką antydyskryminacyjną i integracyjną w Wielkiej Brytanii większość szkół, zwłaszcza tych które znajdują się w rejonach zamieszkałych przez większą społeczność miгранcką, posiada specjalny zespół realizujący program związany z zapewnieniem specjalnych potrzeb edukacyjnych wynikających ze zróżnicowania kulturowego dzieci uczących się w szkole lub innymi potrzebami uczniów np. z niepełnosprawnościami lub trudnościami w uczeniu się – jest to tzw. Zespół Włączający (*Inclusion Team*).

Hillbrook Primary School to szkoła podstawowa i przedszkole dla dzieci w wieku 3-11 lat, która znajduje się w jednej z dzielnic południowo-zachodniego Londynu zamieszkałej przez bardzo dużą społeczność miгранcką – zwłaszcza z krajów afrykańskich. Dla 62% uczniów język angielski jest językiem obcym, 87 % uczniów placówki to dzieci pochodzące z mniejszości etnicznych, a 30 % z nich ma trudności w nauce albo jakiś rodzaj niepełnosprawności.

Przy Hillbrook Primary School działa 12-osobowy Zespół Włączający zajmujący się działaniami na rzecz integracji oraz wyrównywania szans w szkole, a także funkcjonowaniem rodziny dziecka w procesie integracji. Zadania zespołu jednak wykraczają poza dbanie jedynie o prawidłowe funkcjonowanie dzieci w szkole, gdyż członkowie zespołu utrzymują również kontakty z rodzicami oraz integrację społeczności wokół szkoły, składającej się z rodzin uczniów. Zespół Włączający to część kadry nauczycielskiej, która nie ma własnej klasy, a pracuje w małych grupach, także z rodzicami. Tym samym w zakres pracy zespołu wchodzi także kwestie związane z prewencją przemocy. W przypadku przeciwdziałania przemocy rola zespołu i szkoły polega na identyfikacji problemu, kontakcie z odpowiednimi instytucjami i organizacjami lub działaniem edukacyjno-informacyjnym. Zespół, poprzez rodziców, pracuje nad zawiązaniem relacji ze społecznością lokalną, aby mieć rozeznanie w środowisku pochodzenia dziecka.

Raz w tygodniu nauczyciele mają spotkania (podobne do rady pedagogicznej w polskich szkołach) w formie warsztatów również dotyczących rozpoznawania przemocy. Raz w roku odbywa się dłuższy kurs (trening) dla całej kadry pedagogicznej, związany z przeciwdziałaniem przemocy i rozpoznawaniem sygnałów związanych z doświadczaniem przemocy zarówno u dzieci jak i osób dorosłych – rodziców.

Co roku kadra pedagogiczna wraz z *Inclusion Team* opracowuje program przeciwdziałania przemocy w szkole. Program jest także konsultowany z uczniami i uczennicami, w jaki sposób dzieci mogą sygnalizować przemoc w szkole. W ramach programu odbywają się także spotkania z rodzicami dotyczące profilaktyki antyprzemocowej.

Kadra nauczycielska jest przeszkolona pod kątem przeciwdziałania przemocy ze względu na płeć, przede wszystkim w rozpoznawaniu sygnałów związanych z obrzezaniem u dziewczynek, a także wsparcia kobiet-matek w sytuacji przemocy w rodzinie. Wszelkie działania interwencyjne odbywają się we wsparciu społeczności lokalnej i liderki z danej grupy etnicznej. Dlatego tak istotne jest budowanie relacji między kadrą szkolną a rodzicami, gdyż często dzięki zaufaniu do członków *Inclusion Team* kobiety otrzymują pomoc w sytuacji przemocy a także w integracji społecznej.

Zespół Włączający odpowiedzialny jest za budowanie atmosfery zaufania wokół szkoły a także kontaktowanie się z rodzicami, by poznać sytuację rodzinną dziecka. Oznacza to także pracę z rodzicami, a głównie z matkami. W Hillbrook Primary School raz w tygodniu odbywają się spotkania zwane „porankami przy kawie” dla mam dzieci ze szkoły. Poranki przy kawie służą integracji i otwarciu się matek na siebie nawzajem – ale także wsparcia ich w usamodzielnieniu się w nowej sytuacji w Wielkiej Brytanii. Dlatego też „poranki przy kawie” służą także rozpoznaniu ich osobistych sytuacji i odpowiadaniu na ich aktualne potrzeby. W trakcie tych spotkań kobiety mogą otrzymać wsparcie w swoim języku od innych kobiet z ich kraju pochodzenia, informacje na temat kursów języka angielskiego, kursów zawodowych czy pomoc w załatwieniu spraw urzędniczych. Często w ramach pracy Zespołów Włączających oferowane są różne kursy dla kobiet, przy czym zawsze stanowią one odpowiedź na zgłaszaną przez grupę matek potrzebę. Członkowie Zespołu pracujący z grupą matek po

rozpoznaniu potrzeb we współpracy z pracownikami finansowymi pozyskują fundusze na realizację kursu czy szkolenia. Szkoła pełni także funkcję interwencyjną i kontaktuje kobiety doznające przemocy z odpowiednimi instytucjami i organizacjami, wspiera je na każdym etapie szukając wsparcia wśród specjalistów oraz odpowiednich instytucji. Szkoła wspiera kobiety w nauce języka angielskiego, kursach zawodowych i samoorganizacji, ale także w zależności od sytuacji w poszukiwaniu nowego mieszkania lub załatwieniu dokumentów czy spraw urzędowych. Członkowie Zespołu mogą także towarzyszyć matkom jako tłumacze.

Inclusion Team w trakcie spotkań z matkami zbiera także informacje na temat sytuacji rodzinnych kobiet i jeśli pojawiają się sygnały dotyczące przemocy przygotowuje warsztaty lub spotkanie na temat przemocy oraz podejmowane są działania interwencyjne w porozumieniu z kobietą doświadczającą przemocy. Często w trakcie „poranków przy kawie” niejako przemycane są informacje na temat możliwości uzyskania pomocy w sytuacji przemocy np. organizowane są spotkania na określony (neutralny) temat, a w trakcie osoba prowadząca nawiązuje do tematu przemocy lub jest zapraszana osoba specjalizująca się we wsparciu kobiet doznających przemocy. Spotkanie przy kawie trwa od godziny do półtorej i może dotyczyć sposobów rozwiązywania problemów wychowawczych ale także przemocy domowej czy obrzezania kobiet co stanowi istotny obszar działań antyprzemocowych w Wielkiej Brytanii.

Do Hillbrook Primary School uczęszczają dzieci z 48 grup językowych – zadaniem szkoły, tak jak każdej innej instytucji w Wielkiej Brytanii, jest zapewnienie tłumaczenia każdej osobie, która tego potrzebuje. Zatem ze względu na zróżnicowanie w szkole, w skrajnych przypadkach nauczycielom towarzyszy do pięciu asystentów władających ojczystymi językami uczniów i wspierających nauczyciela w odpowiadaniu na inne potrzeby dzieci związane z ich trudnościami w nauce lub niepełnosprawnościami.

Każdy uczeń posiada segregator, w którym gromadzone są informacje na jego temat, często z pozoru bardzo drobne np. brak śniadania danego dnia. Informacje są przechowywane w specjalnej szafce w klasie. Gromadzenie informacji służy posiadaniu pełnego obrazu sytuacji dziecka, ale także całej rodziny.

Informacje są gromadzone od pierwszego kontaktu z dzieckiem a zatem od wizyty w domu poprzedzającej przyjęcie dziecka do przedszkola. Wizyty odbywane są zanim dzieci przyjdą do przedszkola oraz przed zerówką. Wizyty mają na celu głównie zapoznanie się z dzieckiem zanim przyjdzie do szkoły, ale dają także możliwość zapoznania się także z rodziną i rozpoznania całej sytuacji w domu dziecka, są to często bardzo dobre źródła informacji na temat potencjalnych trudności dzieci i członków rodziny. Wszelkie niepokojące sygnały w trakcie wizyty są zapisywane i służą w budowaniu indywidualnego planu wsparcia dla rodziny.

Wszelkie zauważone w trakcie zajęć szkolnych niepokojące sygnały są zgłaszane do osób pierwszego kontaktu (w Hillbrook Primary School jest takich 5 osób), które podejmują dalsze kroki interwencyjne w danej sprawie.

W ramach przeciwdziałania przemocy ze względu na płeć wobec dziewczynek w Anglii, Walii i Północnej Irlandii w 2003 roku został przyjęty zakaz klitoridektomii⁴⁸ (w Szkocji nastąpiło to dwa lata później⁴⁹). Oznacza to, że w Wielkiej Brytanii obowiązuje całkowity zakaz i karalność stosowania tej praktyki. Obrzezanie kobiet jest praktykowane mimo to wśród niektórych grup etnicznych mieszkających w Wielkiej Brytanii z krajów Afryki, Ameryki Południowej, państw Azji Południowo-Wschodniej z regionu Jawy, Borneo, Nowej Gwinei i Australii oraz wysp Pacyfiku. W 2015 roku, zostały podjęte nowe kroki związane z przeciwdziałaniem obrzezaniu kobiet i dziewcząt w Wielkiej Brytanii. W związku z czym nauczyciele w szkole przeszli dodatkowe szkolenia związane z rozpoznawaniem sygnałów mogących świadczyć o planowanym obrzezaniu jednej

48 http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/31/pdfs/ukpga_20030031_en.pdf [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

49 http://www.legislation.gov.uk/asp/2005/8/pdfs/asp_20050008_en.pdf [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

z uczennic, a następnie zorganizowano spotkania dla rodziców z grup zagrożonych obrzezaniem, przede wszystkim w trakcie „poranków przy kawie”. Szkoła współpracowała wówczas z organizacją AFRUCA⁵⁰ specjalizującą się w przeciwdziałaniu przemocy seksualnej wobec kobiet i dzieci z krajów afrykańskich. W spotkania były także zaangażowane przedstawicielki lokalnej społeczności, które po trzech latach pracy Zespołu Włączającego w celu nawiązania kontaktu i wzbudzenia zaufania wśród społeczności somalijskiej (jest to najliczniejsza grupa etniczna w szkole) stały się ambasadorkami w obronie praw kobiet z własnej grupy etnicznej. Spotkania w gronie Somalierek były bardziej efektywne niż spotkania z pracownikami służby zdrowia przedstawiającymi badania na ten temat. Zapraszanie innych rodziców (inne matki) by przekazać dane treści kolejnym grupom rodziców jest stałą praktyką *Inclusion Team*. Informacje na temat przemocy seksualnej oraz obrzezania są także wprowadzane w trakcie edukacji seksualnej dla dzieci, jednak są traktowane jako dodatkowe i w pewnych społecznościach dzieci nie są na nie wysyłane. W związku z tym są także organizowane „poranki przy kawie” dla rodziców, w trakcie których przekazywana są informacje dlaczego ważne jest by dzieci uczestniczyły w edukacji seksualnej.

W zależności od kraju pochodzenia, okaleczanie żeńskich genitaliów żeńskich jest praktykowane w różnym wieku, dlatego w przeciwdziałaniu obrzezaniu dziewczynek i kobiet w Wielkiej Brytanii włączone są wszystkie instytucje, także szkoły. Najczęściej też obrzezanie nie jest przeprowadzane w Wielkiej Brytanii, a dziewczynki w różnym wieku są wywożone do krajów pochodzenia.

Zatem wszystkie sygnały mogące wskazywać na planowanie popełnienia przestępstwa obrzezania są rejestrowane i sprawdzane przez kadrę pedagogiczną. Na przykład jeśli ktoś zauważy, że dziewczynka opowiada, że przygotowuje się do wyjazdu do Somalii i że będzie tam wspaniale, bo zbiera się cała rodzina i ona będzie dostawać prezenty, to jest to sygnał, który należy zgłosić w związku z prewencją obrzezania kobiet. Takie sprawy są zgłaszane do specjalnej instytucji zajmującej się ochroną dzieci przed przemocą i łamaniem praw dziecka (Child Protection).

Hillbrook Primary School współpracuje także z organizacjami pozarządowymi w celu wsparcia uchodźczyń i migrantek w procesie integracyjnym, włączając rodziny każdego nowego dziecka do programów dla uchodźców i migrantów prowadzonych przez organizację CARAS (Community Action For Refugee and Asylum Seekers)⁵¹ – są to kursy angielskiego, szkolenia i warsztaty związane z podnoszeniem kompetencji zawodowych i edukacją dorosłych, wsparcie w kwestii legalizacji pobytu, grupy wsparcia itd. Współpraca z organizacjami przede wszystkim w kontekście nauki języka angielskiego lub pomocy przy tłumaczeniu jest niezwykle istotna, gdyż umożliwia kontakt członkom Zespołu Włączającego z nowymi rodzicami, a w konsekwencji udzielenie im odpowiedniego wsparcia. Nie zawsze bowiem szkoła dysponuje tłumaczem danego języka, wówczas może skorzystać ze wsparcia CARAS. Najczęściej problem w komunikacji dotyczy kobiet, które ze względu na nieznaną języka są wyizolowane i uzależnione od innych. Udzielenie pomocy w takiej sytuacji jest bardzo trudne, czasem jednak udaje się dzięki wsparciu innych kobiet z tej samej grupy etnicznej, które zgłaszają dany problem lub informują *Inclusion Team* o przemocy stosowanej w konkretnej rodzinie. Mimo możliwości uczęszczania na kursy językowe, wiele kobiet nie korzystało ani z nich ani z wydarzeń organizowanych przez szkołę, gdyż mężczyźni nie pozwalali im na wyjście z domów. W ostatnich kilku latach urząd dzielnicowy (Merton Council) stworzył program lekcji prowadzonych w domach. Dzięki temu więcej kobiet ma możliwość uczenia się języka a tym samym pozyskiwania informacji i kontaktów z lokalnym środowiskiem, gdyż nauczyciele nie tylko uczą języka, ale także tłumaczą jak kupić bilet i poruszać się po mieście, w jakim urzędzie jakie sprawy załatwić, otworzyć konto w banku oraz jak zapisać się lekarza.

50 <http://www.afruca.org.uk> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

51 <http://caras.org.uk> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

- Prewencja przemocy ze względu na płeć oraz mediacja konfliktów w obrębie rodziny i między partnerami – Centro Astalli, Włochy

Z doświadczeń Centro Astalli wynika, że istnieją pewne okoliczności, które mogą prowadzić do eskalacji napięcia lub przemocy ze względu na płeć, przemocy w rodzinie i relacji partnerskiej: trudności w znalezieniu pracy lub utrzymaniu dochodu, bariery językowe i kulturowe, trudności z integracją, zmiana utrwalonego kulturowo podziału ról w rodzinie (we Włoszech kobiecie często łatwiej jest znaleźć pracę niż mężczyźnie) itd.

W związku z tym w przypadku stwierdzenia przemocy lub zwiększonych napięć w obrębie rodziny, pomiędzy partnerami lub przeciwko dzieciom organizacja oferuje usługę mediacji przy pomocy doradców rodzinnych i psychologów.

- Rola mediatorów kulturowych w pracy z kobietami i dziewczętami-uchodźczyniami, Atina, Serbia
Wraz z otwarciem szlaku bałkańskiego, Atina rozpoczęła przystosowywanie swojej codziennej pracy tak by umożliwić reakcję na najpilniejsze potrzeby najbardziej potrzebujących uchodźców.

Kluczową jej działalnością są mobilne zespoły. Zespoły te zwykle składają się z dwóch mediatorów kulturowych lub tłumaczy, przeszkolonych przez Atinę, oraz pracownika socjalnego lub psychologa lub pedagoga. Pracują przez cały tydzień, 24 godziny na dobę w Preševie (na granicy z Macedonią), w Šidzie (na granicy z Chorwacją) oraz w Belgradzie.

Około czterech lat temu, Atina rozpoczynając pracę z ofiarami przemocy ze względu na płeć, opracowała program szkoleniowy dla mediatorów kulturowych. Mediatorzy kulturowi przeszli szkolenie dotyczące systemu azylowego, systemu pomocy społecznej, identyfikacji ofiar handlu ludźmi oraz innych form przemocy ze względu na płeć, umiejętności komunikacyjnych, oraz rozwiązywania konfliktów⁵². Zwykle osoby te mówią po arabsku lub persku, często pochodzą z tych samych krajów co uchodźcy; mają przyznaną ochronę międzynarodową, są małżonkami obywateli serbskich lub po prostu mieszkają w Serbii. Pod koniec lutego 2016r. w takich zespołach pracowało 35 osób. Co ważne, osoby te znają tradycję i kontekst kulturowy dotyczący migrantów przymusowych przemieszczających się przez Serbię. Oni są „pierwszymi łącznikami” pomiędzy Atiną i innymi instytucjami a uchodźcami, i są na tyle niezależni aby przejąć rolę zarządzających sprawą i mogą pomóc uchodźcom szybciej niż zwykli tłumacze. Atina zdecydowanie zaleca innym organizacjom pozarządowym pracującym z uchodźcami, szkolenie mediatorów kulturowych, ponieważ są oni niezbędni w pomocy ofiarom przemocy ze względu na płeć oraz w docieraniu do nich.

Kobiety (i dzieci) narażone są na większe ryzyko bycia ofiarami przemocy, zwłaszcza przemocy seksualnej, szczególnie, jak w przypadku „szlaku bałkańskiego”, w sytuacji gdy kobieta nie ma pieniędzy aby zapłacić przemytnikom. Inne powody ich zwiększonej podatności na przemoc ze względu na płeć to: niższy poziom wykształcenia od mężczyzn w ich społeczności, brak umiejętności językowych (w przeciwieństwie do wielu mężczyzn), dyskryminacja kobiet w swoich społecznościach oraz kulturach itd.

Jak zwracają uwagę pracownicy Atiny praca z kobietami-uchodźczyniami nie jest łatwa ani jednoznaczna, i trudno byłoby zastosować jeden schemat postępowania wobec wszystkich kobiet. Właśnie dlatego w tej pracy tak ważni są mediatorzy kulturowi. Poza tym, praca ta zawsze musi uwzględniać kwestię płci. *Podczas gdy niektóre kobiety mogą rozmawiać z mediatorami lub psychologami mężczyznami, innym nawet nie przyjdzie do głowy by porozmawiać z kimś, kto nie jest kobietą* – mówi przedstawicielka Atiny.

W ostatnim artykule⁵³ na swojej stronie Atina opisuje główne zasady pracy z kobietami i dziewczętami uchodźcami – ich podejście można określić jako partycypacyjne. Organizacja stara się:

52 <http://atina.org.rs/en/front-line-refugee-crisis> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

53 <http://www.atina.org.rs/en/front-line-refugee-crisis> [dostęp z dn. 5.04.2016 r.].

- zapewnić bezpieczeństwo fizyczne uchodźcom, zagwarantować poufność oraz respektować ich prawa i godność,
- dostrzegać i starać się identyfikować te osoby, które są potencjalnie narażone na ryzyko, zwracając szczególną uwagę na kobiety i dziewczęta,
- zapewnić zidentyfikowanym osobom informacje potrzebne do bezpiecznego kontynuowania podróży,
- zapewnić tak zwane *zarządzanie przypadkiem*: pracownik zajmujący się daną osobą bierze odpowiedzialność za przeprowadzenie procesu pomocy od początku oraz podjęcie wszelkich koniecznych działań (objęcie opieką zdrowotną, rejestracja itd.) a nawet ustalenie systemu wsparcia w miejscach tranzytowych oraz miejscu docelowym.

Zespół Atiny ocenia każdą indywidualną sytuację wraz z osobą, której ona dotyczy i wspólnie z nią ustala plan działania – tak aby umożliwić im zredukowanie napięcia i traumy, oraz zapewnić uczestnictwo we wszystkich aspektach planowania i otrzymania określonej pomocy.

Białoruś

- Białoruskie Stowarzyszenie Czerwonego Krzyża (BSCK) – <http://redcross.by>

Czechy

- Acorus – <http://www.acorus.cz>
- Stowarzyszenie SIMI – <http://www.migrace.com>

Francja

- Centre National d'Information sur les Droits des Femmes (CNIDFF) – <http://www.infofemmes.com>
- Collectif „Action et Droits des Femmes Exilées et Migrants” (ADFEM) – <http://doubleviolence.free.fr/spip>
- La Cimade (Cimade Ile-de-France) – <http://www.cimade.org>
- Fédération Nationale Solidarité Femmes (FNFS) – <http://www.solidaritefemmes.org>

Hiszpania

- ACCEM – www.accem.es
- Centro de Asistencia a Víctimas de Agresiones Sexuales (CAVAS) <http://www.violacion.org/quienes/default.html>
- Fundación para la Convivencia ASPACIA – <https://issuu.com/asociacionaspacia/docs/executive-summary/8?e=0/7664264>

Islandia

- Kvænnaathvarf – <http://www.kvænnaathvarf.is>
- Kvennaráðgjöfin. Centrum porad prawnych i socjalnych dla kobiet – <http://www.kvennaradgjofin.is/english.html>
- Stígámót – <http://www.stigamot.is/is>
- Urząd Miasta Reykjavik – <http://reykjavik.is/en/frettir/counselling-and-information-services-immigrants>

Liban

- Himaya – <https://www.himaya.org>

Niemcy

- Caritasverband für Stuttgart e.V. – <http://www.caritas-stuttgart.de>
- Der Malteser Hilfsdienst – <https://www.malteser.de>
- Fraueninformationszentrum (FIZ) – <http://www.vij-stuttgart.de>

- Schwulen Beratung – <https://www.schwulenberatungberlin.de>
- Women in Exile – <https://www.women-in-exile.net>

Norwegia

- Jurk – <http://jurk.no>
- Krisesentersekretariatet (KSS) – <http://www.krisesenter.com>
- Rådgivningsbyrå – <http://sweref.org/kvinnor-asyll>
- UDI The Norwegian Directorate of Immigration – <https://www.udi.no>

Polska

- Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek (CWII) – <http://cwii.org.pl>
- Fundacja Ocalenie – <http://ocalenie.org.pl>
- Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie – <http://www.mopr.lublin.pl>
- Network of East-West Women (NEWW) – <http://www.neww.eu>
- Stowarzyszenie Dla Ziemi – <http://www.dlaziemi.org>
- Stowarzyszenie Interwencji Prawnej SIP – <http://interwencjaprawna.pl>
- Towarzystwo Interwencji Kryzysowej – <http://www.interwencja-kryzysowa.org.pl>
- Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie – <http://www.wcpr.pl>

Serbia

- Atina – <http://www.atina.org.rs>

Szwecja

- Ada – <http://www.kvinnojouren-ada.nu>
- GAPF – <http://gapf.se>
- Malvahemmet – <http://www.malvahemmet.se>
- Roks – <http://www.roks.se>
- Somaya Kvinno Och Tjejour – <http://www.somaya.se>

Syria

- Terre des Hommes – <http://www.terredeshommes.org>

Turcja

- Human Resource Development Foundation (HRDF) – <http://www.hrdfwv.org>
- Kamer – <http://www.tpfund.org/my-tpf/kamer>
- Siğınmacılar Ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) – <http://www.sgdd.org.tr>
- Women's Solidarity Foundation KADAV – <http://www.kadav.org.tr>

Ukraina

- „Linia zgody” – <https://www.facebook.com/liniaysogłasiya/timeline>
- Ukraińskie Stowarzyszenie Specjalistów do Walki z konsekwencjami wydarzeń traumatycznych – <http://psyservice.org/про-нас/харків>

Wielka Brytania

- Hillbrook Primary School – <http://www.hillbrookschoool.org.uk>
- Rights of Women – <http://rightsofwomen.org.uk>
- The Asylum Aid – <http://www.asylumaid.org.uk>
- The Refugee Council – <https://www.refugeecouncil.org.uk>

Włochy

- Centro Astalli – <http://centroastalli.it>

Literatura:

1. *Bezpieczny dom? Przemoc fizyczna i symboliczna wobec uchodźczyń i uchodźców, pod red. Witolda Klause, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej*, 2014 r. <http://interwencjaprawna.pl/wp-content/uploads/bezpieczny-dom.pdf>
2. *Gender assessment of refugee and migration crisis in Serbia and FYR Macedonia*, UN Women, 2016 r. <http://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2016/01/gender-assessment-of-the-refugee-and-migration-crisis-in-serbia-and-fyr-macedonia>
3. *Gender-based violence. A resource document for services and organisations working with and for minority ethnic women*, The Women's Health Council, 2009 r. <http://health.gov.ie/blog/publications/gender-based-violence-a-resource-document-for-services-and-organisations-working-with-and-for-minority-ethnic-women>
4. *Gender-based violence and child protection among Syrian Refugee in Jordan, with a focus on early marriage*, Un Women, 2013 r. <http://www2.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2013/7/report-web%20pdf.pdf?v=1&d=20141013T121458>
5. *Gender-related asylum claims in Europe. A comparative analysis of law policies and practice focusing on women in nine EU Member States*, European Commission, European Refugee Fund, 2009 r. http://www.asylumaid.org.uk/wp-content/uploads/2013/02/Gender-related_asylum_claims_in_Europe.pdf
6. *Good practice guidance on interpreting for women who have experienced gender based violence*, Glasgow Violence Against Women Partnership, <http://www.womenssupportproject.co.uk/userfiles/file/GVAWP%20Good%20Practice%20Guide%202011%20Final%20Nov.pdf>
7. *Handel Kobietami – Przewodnik dla Ofiar i Organizacji Pomocowych*, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, 2013 r. issuu.com/paulinajedynak/docs/handel_kobietami_-_przewodnik_dla_o
8. *I am human. Refugee women's experiences of detention in the UK*, Women for Refugee Women, 2015 r. http://www.refugeewomen.co.uk/2016/wp-content/uploads/2016/02/WRW_IamHuman_report-for-web.pdf
9. *Przemoc seksualna i przemoc ze względu na płeć w ośrodkach dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy. Raport 2012–2014*, oprac. Magda Pajura, pod red. Katarzyny Przybyszewskiej, Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, 2014 r. http://media.wix.com/ugd/1fb8cf_a7713d02eb694d40aeabfed78a116d36.pdf
10. *Przemoc seksualna i przemoc na tle płciowym wobec uchodźców, uchodźców-repatriantów oraz osób przesiedlonych wewnątrznie. Przewodnik po metodach zapobiegania i przeciwdziałania*, UNHCR, 2003 r. <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4fcd5562>

11. *Prześladowanie ze względu na płeć? Płeć jako przesłanka nadania statusu uchodźcy*, Aleksandra Niżyńska, Instytut Spraw Publicznych, 2014 r. <http://www.rownosclci.pl/publikacje,1,17.html>
12. *Reception of female refugee and asylum seekers in the EU. Case study Germany*, European Parliament, 2016 r. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/536497/IPOL_STU\(2016\)536497_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/536497/IPOL_STU(2016)536497_EN.pdf)
13. *Refugee Women and Domestic Violence: Country Studies*, Asylum Aid, 2003 r. http://www.childtrafficking.com/Docs/refugee_women_s_resource_pr.pdf
14. *Refused. The Experiences of Women Denied Asylum In the UK*, Kamena Dorling, Marchu Girma and Natasha Walter, Women for Refugee Women, 2012 r. <http://www.refugeewomen.co.uk/wp-content/uploads/2015/04/refused.pdf>
15. *Seeking Refuge? A Handbook for asylum-seeking women*, Rights of Women, 2012 r. <http://rightsofwomen.org.uk/wp-content/uploads/2014/10/Seeking-Refuge-A-handbook-for-asylum-seeking-women.pdf>
16. *Sexual and gender-based violence prevention in refugee situations in the Middle East and North Africa*, UNHCR, 2015 r. <http://www.refworld.org/docid/568f9a014.html>
17. *Rannsókn á aðstæðum og upplifun kvenna af erlendum uppruna sem leita í Kvænnaathvarfið (Sytuacja i doświadczenia migrantek przebywających w schronisku)*, Kvænnaathvarf, 2009 r. http://www.kvænnaathvarf.is/media/alyktanir_umsagnir/Rannsokn_a_PDF_%282%29.pdf
18. *Uncharted Territory. Violence against migrant, refugee and asylum-seeking women in Wales*, The Wales Migration Partnership and Home Office, 2013 r. <http://www.wmp.org.uk/documents/wsmf/WSMP%20Info/Uncharted%20Territory%20Executive%20Summary%20English.pdf>
19. *Vulnerable Women's Project Good Practice Guide: Assisting Refugee and Asylum Seeking Women affected by Rape or Sexual Violence*, Andrew Keefe and Elena Hage, Refugee Council, 2009 r. http://www.refugeecouncil.org.uk/assets/0001/7083/RC_Vulnerable_Women_GPG_v2b.pdf
20. *Vulnerable Women's Project Good Practice Guide: Assisting Refugee and Asylum Seeking Women affected by Rape or Sexual Violence. Literature Review*, Refugee Council, 2009 http://www.refugeecouncil.org.uk/assets/0001/7039/RC_VWP-report-web.pdf
21. „Women on the run”, UNHCR, 2015 r. <http://www.unhcr.org/5630f24c6.html>